

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

Verkenning monitor MVI waterschappen

Op weg naar sturen op het MVI-effect

RIVM-briefrapport 2020-0062
E. de Valk et al.

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

Verkenning monitor MVI waterschappen

Op weg naar sturen op het MVI-effect

RIVM-briefrapport 2020-0062
E. de Valk et al.

Colofon

© RIVM 2020

Delen uit deze publicatie mogen worden overgenomen op voorwaarde van bronvermelding: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), de titel van de publicatie en het jaar van uitgave.

DOI 10.21945/RIVM-2020-0062

E. de Valk (auteur), RIVM
E. Dekker (auteur), RIVM
A. van Bruggen (auteur), RIVM
M.C. Zijp (auteur), RIVM

Contact

Elias de Valk
Centrum voor Duurzaamheid Milieu en Gezondheid (DMG)
elias.de.valk@rivm.nl

Dit onderzoek werd verricht in opdracht van de Unie van Waterschappen in het kader van de Klimaatenvelpe: Impuls Klimaatneutraal en Circulair Inkopen.

Dit is een uitgave van:
**Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu**
Postbus 1 | 3720 BA Bilthoven
Nederland
www.rivm.nl

Publiekssamenvatting

Verkenning monitor MVI waterschappen

Op weg naar sturen op het MVI-effect

Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) is een werkwijze om producten en diensten in te kopen die het milieu zo min mogelijk belasten en zo veel mogelijk positief maatschappelijk effect hebben. Om inzicht te krijgen in het effect van MVI moet deze meerwaarde voor mens en milieu worden gemeten en bijgehouden. Dit maakt het voor aanbestedende diensten mogelijk om op duurzaamheidsdoelen te sturen en MVI beter te gebruiken.

De waterschappen meten sinds 2009 in hun Klimaatmonitor de effecten van veel bedrijfsprocessen, maar nog niet van inkoop en aanbesteding. Daarom heeft het RIVM verkend hoe waterschappen MVI kunnen monitoren en meten. Zeven waterschappen hebben hier enthousiast en betrokken aan meegewerkt. Het RIVM heeft hun ervaringen gebruikt om de Unie van Waterschappen aanbevelingen te geven voor een monitor MVI die alle waterschappen kunnen gebruiken.

Bekeken is of het gebruik van MVI effect heeft gehad bij aanbestedingen in de productgroepen waterbouwkundige werken, slibtransport en afvalinzameling en -verwerking. De deelnemers hebben hierdoor concreet ervaren hoe ze MVI kunnen meten en monitoren. Naar voren kwam dat afstemming met de juiste mensen binnen de aanbestedende dienst en met leveranciers over MVI een belangrijke voorwaarde is om het effectief te kunnen meten en te monitoren.

Dit onderzoek is financieel ondersteund vanuit de Klimaatenvelophe: Impuls Klimaatneutraal en Circulair Inkopen. De Rijksoverheid stimuleert hiermee organisaties met een publieke inkooptaak om meer klimaatneutraal en circulair in te kopen.

Kernwoorden: MVI, monitor, waterschappen, Klimaatenvelophe, Klimaatmonitor, duurzaam, klimaatneutraal, circulair, proces, effect

Synopsis

An exploratory study of the use of a Sustainable Public Procurement Monitor by water boards

Procurement - according to its impact

Sustainable Public Procurement (SPP) is a method used to purchase products and services that impact the environment as little as possible and that have the maximum possible positive social effect. The added value of SPP for people and the environment has to be measured and recorded if we are to develop insight into its impact. A knowledge of this impact enables contracting authorities to act in accordance with their sustainability objectives and use SPP more efficiently.

Since 2009, the water boards have been using their Klimaatmonitor (Climate Monitor) to measure the impact of many of their business processes but have not yet used it to measure the impact of procurement and tendering. This is why RIVM has now investigated how water boards can monitor and measure SPP. Seven enthusiastic, committed water boards cooperated in this study. RIVM used their experiences to make recommendations to the Dutch Association of Water Boards regarding the setting up of an SPP monitor that can be used by all water boards.

The organisation looked at whether the use of SPP has had an impact on tenders in the product groups: hydraulic engineering works, sludge transport and waste collection and processing. As a result, the participants saw, in concrete terms, how they can measure and monitor SPP. It emerged that coordination, regarding SPP, with the right people at the contracting authority and with the suppliers in question is an important precondition for effective measuring and monitoring.

This research was supported by funds from the Klimaatenvolpe (Climate Envelope): Impuls Klimaatneutraal en Circulair Inkopen (Climate-neutral and circular procurement initiative). The central government is using the initiative to encourage organisations with a public procurement task to focus more on climate neutrality and circularity when carrying out their duties.

Keywords: SPP, monitor, water boards, Klimaatenvolpe (Climate envelope), Climate monitor, sustainable, climate neutral, circular, process, impact

Inhoudsopgave

Samenvatting — 9

1 Inleiding — 13

- 1.1 Achtergrond en vraagstelling — 13
- 1.2 Doel van dit rapport — 14
- 1.3 Leeswijzer — 14

2 Onderzoeksmethode — 17

- 2.1 MVI-monitoringsmethode — 17
- 2.2 Opzet en verloop van het onderzoek — 19

3 Resultaten: De inzet op MVI — 23

- 3.1 Scope — 23
- 3.2 Steekproef — 23
- 3.3 Discussie van de resultaten — 25
- 3.4 Ervaringen van deelnemers met inputmonitoring — 26

4 Resultaten: Het effect van MVI — 29

- 4.1 Bepalen of het geleverde de markt uitdaagt — 29
- 4.2 Kwantificeren van de winst van MVI — 29
- 4.3 Voorbeeld: Waterbouwkundige werken Delfland — 32
- 4.4 Voorbeeld: Waterbouwkundige werken Noorderzijlvest — 32
- 4.5 Voorbeeld: Slibtransport Noorderzijlvest — 33
- 4.6 Discussie van de resultaten — 34
- 4.7 Ervaringen van deelnemers met effectmonitoring — 36

5 Voorbeelden effectmeting buiten de steekproef — 39

- 5.1 Voorbeeld: Slibtransport Waternet — 39
- 5.2 Voorbeeld: Waterbouwkundige werken Brabantse Delta — 39
- 5.3 Voorbeeld: Waterbouwkundige werken HHSK — 40

6 Procesbevindingen ten aanzien van MVI — 43

- 6.1 Het MVI-proces — 43
- 6.2 Inbedding van MVI in de organisatie — 44

7 Conclusies en aanbevelingen — 47

- 7.1 Conclusies — 47
- 7.2 Aanbevelingen — 48

Referenties — 51

Bijlage 1. Lijst van deelnemers — 53

Bijlage 2. Stappenplan MVI-monitoring waterschappen — 54

Bijlage 3. Verslagen van de bijeenkomsten — 55

Samenvatting

De waterschappen gebruiken sinds 2009 hun eigen Klimaatmonitor waarin gerapporteerd wordt over de voortgang van de gemaakte afspraken in het Klimaatakkoord (Unie van Waterschappen, 2019). De CO₂-uitstoot bij inkoop en aanbesteding wordt niet gemeten hierin. Daarmee blijft onder andere de bijdrage van de bouw en daaraan voorafgaande aanbesteding van waterbouwkundige werken aan de totale CO₂-uitstoot van de waterschappen buiten beschouwing. Om de Klimaatmonitor verder uit te breiden met de impact van inkoop en aanbesteding, heeft de Unie van Waterschappen het RIVM gevraagd om de mogelijkheden tot ontwikkelen van een monitor Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) te verkennen.

Dit onderzoek wordt financieel ondersteund vanuit de Klimaatenvolpe: Impuls Klimaatneutraal en Circulair Inkopen, waarmee de Rijksoverheid organisaties met een publieke inkooptaak stimuleert om meer klimaatneutraal en circulair in te kopen (PIANOO, 2019).

Maatschappelijk Verantwoord Inkopen

Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) is een werkwijze waarbij aanbestedende diensten producten en diensten inkopen die zo min mogelijk milieubelasting veroorzaken en zo veel mogelijk positieve maatschappelijke effecten hebben. De aanbestedende dienst kan hierbij bijdragen aan het op de markt brengen van innovaties of juist het opschalen van bewezen maatschappelijk verantwoorde technieken die nog niet standaard worden geleverd. Het kunnen meten van deze meerwaarde voor mens en milieu is essentieel om inzicht te krijgen in het resultaat van deze inspanning. Met meten wordt duidelijk in welke mate en op welke manier MVI wordt ingezet in verschillende aanbestedingen, wat uiteindelijk het gekwantificeerde effect daarvan is en wat er in de volgende aanbestedingen nog te winnen valt. Het monitoren van het effect van MVI geeft meer inzicht in en draagvlak voor het MVI-proces, wat sturing op resultaten en duurzaamheidsdoelstellingen mogelijk maakt.

Onderzoeksdoelstelling en -aanpak

Het doel van dit onderzoek was om te verkennen in hoeverre het effect van MVI berekend kan worden voor een steekproef van aanbestedingen, en deze resultaten te gebruiken om via extrapolatie een uitspraak te doen over het effect van MVI voor alle waterschappen. Hiervoor is gebruik gemaakt van de monitoringsmethode die het RIVM in 2017 heeft ontwikkeld (RIVM, 2018). Het onderzoek is vormgegeven aan de hand van vier gezamenlijke bijeenkomsten waarbij de zeven deelnemende waterschappen zo veel mogelijk meegenomen werden in het toepassen van de monitoringsmethode om daarvan en van elkaar te leren. Dit rapport presenteert de resultaten van deze verkenning naar het meten en monitoren van het effect van MVI bij de waterschappen. Het beschrijft daarbij ook de ervaringen van de waterschappen bij het toepassen van de MVI-monitoringsmethode. Op basis van de resultaten zijn aanbevelingen gedaan voor het ontwikkelen van een breed gedragen en passende waterschapsbrede monitor MVI.

Monitoring van de inzet van MVI

Voor het onderzoek zijn aanbestedingen uit de periode 2017-2018 binnen de productgroepen waterbouwkundige werken, slibtransport en afvalinzameling en -verwerking geselecteerd. Hierbij is gericht op de MVI thema's klimaat, circulair, milieu biobased en social return. De steekproef is genomen uit een longlist van 286 aanbestedingen. Hieruit zijn veertien aanbestedingen waterbouwkundige werken, vijf aanbestedingen slibtransport en drie aanbestedingen afvalinzameling en -verwerking geselecteerd. Deze aanbestedingen zijn geëvalueerd op hun inzet op MVI, wat laat zien dat MVI in minimaal de helft van de aanbestedingen wordt uitgevraagd middels gunningscriteria, of via eisen strenger dan de PIANOo-minimumeisen. De meeste aandacht in de steekproef ging uit naar respectievelijk het thema klimaat en het thema circulair.

Tussen de deelnemende waterschappen waren er duidelijke verschillen in hoeverre de inputmonitor uitgevoerd kon worden en de inspanning die daarvoor nodig was. Dit had te maken met de mate waarin en de manier waarop aanbestedingen werden geadmistreerd, het gemak waarmee benodigde inkoopinformatie verzameld kon worden en de hoeveelheid tijd en prioriteit binnen de inkoopafdeling voor het onderzoek.

Monitoring van het effect van MVI

Het effect van MVI kon bepaald worden voor tien aanbestedingen. In zes van deze aanbestedingen heeft toepassing van MVI niet geleid tot een meer verantwoorde inkoop dan wat gemiddeld op de markt beschikbaar was. Hierdoor is voor deze aanbestedingen het effect van MVI gesteld op 'nul'. De vier resterende aanbestedingen hebben de markt via MVI wel verder uitgedaagd. Van deze vier aanbestedingen kon voor uiteindelijk drie aanbestedingen het effect berekend worden. Het ging om twee aanbestedingen waterbouwkundige werken en één aanbesteding slibtransport. Met de MVI-maatregelen genomen in deze aanbestedingen is bij elkaar opgeteld het onderstaande effect gerealiseerd:

- klimaat: 79 ton CO₂-equivalenten bespaard;
- milieu: 1,3 ton NO_x en 0,15 ton fijnstof (PM) bespaard.

Binnen de steekproef heeft de inzet op de thema's circulair en social return niet geleid tot het uitdagen van de markt. Voor het thema biobased ontbraken er gegevens van de leverancier om het effect te kunnen berekenen.

Het verzamelen van de gegevens voor de effectberekening was een iteratief proces tussen de inkoopafdeling, leveranciers en het RIVM. De gegevens die nodig waren voor de effectberekening konden niet altijd verzameld worden. Het kon zijn dat deze gegevens niet beschikbaar waren bij de aanbestedende dienst of binnen de gestelde tijd niet geleverd konden worden door leveranciers. De aanwezigheid van een rijksinstituut werd als belangrijk gezien daar het extra 'gewicht' toekende aan het proces en kennis over effectmeting inbracht. Hierdoor konden de deelnemers beter identificeren wie met welke vraag benaderd moest worden om de effectberekening te kunnen maken.

Bevindingen ten aanzien van het MVI-inkoopproces

Tijdens het uitvoeren van monitoringsmethode reflecteerden de deelnemende waterschappen op het inkoopproces van MVI binnen de eigen organisatie. Er werd opgemerkt dat er nog veel verbeterruimte is wat betreft het scherper uitvragen op MVI. Hiervoor is het nodig om marktpartijen zo vroeg mogelijk in het proces te betrekken om verwachtingen te communiceren en nieuwe mogelijkheden voor MVI te verkennen. Afstemming met de inkoop en interne opdrachtgever werd daarnaast als nodig gezien om vastgelegde duurzaamheidsambities laagdrempelig en praktisch toe te kunnen passen in aanbestedingen. Ook werd inkoopinformatie niet overal even systematisch en overzichtelijk geadmistreerd wat sturing op MVI beperkte of, in het ergste geval, niet mogelijk maakt. De deelnemers stelden dat er nog veel te winnen is aan bewustwording en gebruik van MVI (tools) in het dagelijkse werk, maar ook dat er capaciteit nodig is om hierin te verbeteren.

Conclusies

Zeven waterschappen hebben, onder begeleiding van het RIVM, met veel interesse en betrokkenheid de monitoringsmethode verkend en uitgevoerd. Zij hebben in dit project praktische ervaring opgedaan hiermee en inzicht gekregen in het belang van het betrekken van de juiste personen en wat er nodig is aan afstemming, middelen en bewustwording in de organisatie om dit te bewerkstelligen. Tijdens dit proces hebben de deelnemende waterschappen ervaren dat zowel het toepassen als het monitoren van MVI een iteratief, ofwel continu verbeter- en leerproces is, dat goed in de hele organisatie moet zijn ingebed; elke stap was daarom waardevol als leermoment. Uiteindelijk kon voor minder aanbestedingen het effect worden bepaald dan bij de start van het onderzoek de ambitie was. Ook kon de extrapolatie naar alle waterschappen niet worden gedaan, vanwege het ontbreken van een waterschapsbreed overzicht van alle aanbestedingen.

Aanbevelingen

De ervaringen van de deelnemers in het onderzoek zijn gebruikt om korte-, middellange- en langetermijnaanbevelingen te formuleren voor het ontwikkelen van een gedragen en passende waterschapsbrede monitor MVI. Op korte termijn stellen de Unie van Waterschappen en deelnemende waterschappen voor om zich te richten op waar nu enthousiasme voor is: het doen, doormeten en delen van MVI-icoon-projecten. Dit kan in de vorm van een community-of-practice of leernetwerk waarbinnen leren en kennis uitwisselen over het meten van effecten een centrale plaats heeft. De activiteiten van een dergelijk netwerk kunnen op een positieve manier bijdragen aan het creëren van draagvlak en brede participatie van de waterschappen met effectmeting op de middellange termijn en het structureel monitoren van MVI op de lange termijn.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond en vraagstelling

De waterschappen staan voor de uitdaging om hun bijdrage te leveren aan het behalen van de nationale doelstellingen op het gebied van klimaat en circulaire economie: een volledige circulaire economie in 2050 en het terugdringen van de nationale broeikas- en gasuitstoot in 2030 met 49% ten opzichte van 1990 (Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 2019; Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2016, 2017). Een bijdrage aan deze doelen wordt geleverd vanuit Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI), waarmee het rijk vanaf 2022 elk jaar 1 megaton CO₂ wil besparen (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2018). Met de Klimaatenvelophe: Impuls Klimaatneutraal en Circulair Inkopen, stimuleert de Rijksoverheid initiatieven van waterschappen en andere organisaties met een publieke inkooptaak om meer klimaatneutraal en circulair in te kopen (PIANOo, 2019).

De waterschappen worden vanuit de Klimaatenvelophe 2019 met een financiële bijdrage van € 600.000 ondersteund om de voorwaarden voor het werken met CO₂-schaduwpreizen in het aanbestedingsproces en om duurzaam opdrachtgeverschap te verbeteren. De waterschappen gebruiken sinds 2009 hun eigen klimaatmonitor, waarin gerapporteerd wordt over de voortgang van de gemaakte afspraken in het Klimaatakkoord (Unie van Waterschappen, 2019). De CO₂-uitstoot bij inkoop en aanbesteding wordt niet gemeten hierin. Daarmee blijft onder andere de bijdrage van de bouw en daaraan voorafgaande aanbesteding van waterbouwkundige werken aan de totale CO₂-uitstoot van de waterschappen buiten beschouwing. Door deze bijdrage van inkoop wel in kaart te brengen, wordt inzichtelijk waar inspanningen om CO₂-uitstoot te reduceren resultaat hebben en wat haalbare doelstellingen zijn.

Maatschappelijk Verantwoord Inkopen

Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) is een instrument dat aanbestedende diensten ondersteunt om diensten en producten in te kopen die zo min mogelijk milieubelasting veroorzaken en zo veel mogelijk positieve maatschappelijke effecten hebben. Het kunnen meten van deze meerwaarde voor mens en milieu is essentieel om inzicht te krijgen in het resultaat van deze inspanning. Hiermee wordt duidelijk in welke mate en op welke manier MVI wordt ingezet in verschillende aanbestedingen, wat uiteindelijk het gekwantificeerde effect daarvan is en wat er in de volgende aanbestedingen nog te winnen valt. Het tot een succes brengen van MVI is een uitdagend proces dat de hele organisatie betreft; van het bestuur, via interne opdrachtverlening, tot de inkoopafdeling. Aanbestedende diensten zijn gebaat bij het blijven meten, het monitoren, van het effect van MVI: zo ontstaat er meer inzicht in het proces en meer draagvlak, wat sturing op resultaten en duurzaamheidsdoelstellingen mogelijk maakt. De MVI-monitor dient te worden gezien als een aanpak om continue verbetering te bewerkstelligen. Elke stap in dit proces is een leermoment.

Vraagstelling Unie van Waterschappen

Om de Klimaatmonitor verder uit te breiden met de impact van inkoop en aanbesteding, heeft de Unie van Waterschappen het RIVM gevraagd om te ondersteunen bij het ontwikkelen en uitvoeren van een MVI-monitor. Het onderzoek richtte zich op het kwantificeren van het effect van MVI. De deelnemende waterschappen leerden wat hiervoor nodig is via workshops en door zelf aan de slag te gaan. De monitor MVI diende tevens een doorkijk te bieden voor verbreding naar alle waterschappen en ter aansluiting met de landelijke Klimaatmonitor van de waterschappen.

Het Rijkinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) doet sinds 2017 onderzoek naar het meten van het effect van MVI. In opdracht van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat is een monitoringsmethode ontwikkeld om het effect van MVI voor de periode 2015-2016 op nationaal niveau te bepalen (RIVM, 2018). Op het moment van schrijven, wordt dit onderzoek gedaan voor de periode 2017-2018. Het meten en monitoren van het effect van MVI krijgt steeds meer belangstelling. Binnen de Impuls Klimaatneutraal en Circulair Inkopen (2018 en 2019) is het meten van het effect centraal opgenomen (PIANOO, 2019). Het RIVM draagt met haar ontwikkelde rekenmethodieken hieraan bij. Daarnaast zijn in de MVI Zelf Evaluatie Tool (MVIZET) deze rekenmethodieken opgenomen voor de effectmeting van de productgroepen transport, elektriciteit en gas (MVIZET, 2019). Ook andere organisaties in de sector zijn bezig op dit vlak en hebben relevante instrumenten op de markt gebracht (RIVM, 2017). Het meten en monitoren van het effect van MVI is nog volop in ontwikkeling.

1.2 Doel van dit rapport

Het doel van dit rapport is om de resultaten te presenteren van de verkenning naar het meten van het effect van MVI bij de waterschappen, inclusief de ervaringen van de waterschappen bij het toepassen van de MVI-monitoringsmethode. Op basis daarvan worden aanbevelingen gedaan voor het ontwikkelen van een gedragen en passende waterschapsbrede monitor MVI.

1.3 Leeswijzer

Hoofdstuk 1 geeft de context, vraagstelling en het doel van het onderzoeksrapport.

Hoofdstuk 2 zet de onderzoeksmethode voor monitor MVI uiteen en beschrijft de opzet en het verloop van het onderzoek.

Hoofdstuk 3 presenteert de resultaten van het bepalen van de inzet op MVI en de ervaring van de deelnemende waterschappen hiermee.

Hoofdstuk 4 presenteert de uitkomsten en voorbeelden van de MVI-effectberekening en de ervaringen van de deelnemende waterschappen hiermee.

Hoofdstuk 5 illustreert het toepassen van de MVI-monitoringsmethode door additionele voorbeelden. Deze voorbeelden tellen niet mee in de resultaten van hoofdstuk 3 en 4.

Hoofdstuk 6 beschrijft de bevindingen van deelnemende waterschappen ten aanzien van het MVI-proces en de inbedding ervan in de organisatie.

Hoofdstuk 7 trekt conclusies over het uitvoeren van de monitoringsmethode en doet op basis daarvan aanbevelingen voor het ontwikkelen van een gedragen en passende waterschapsbrede monitor MVI.

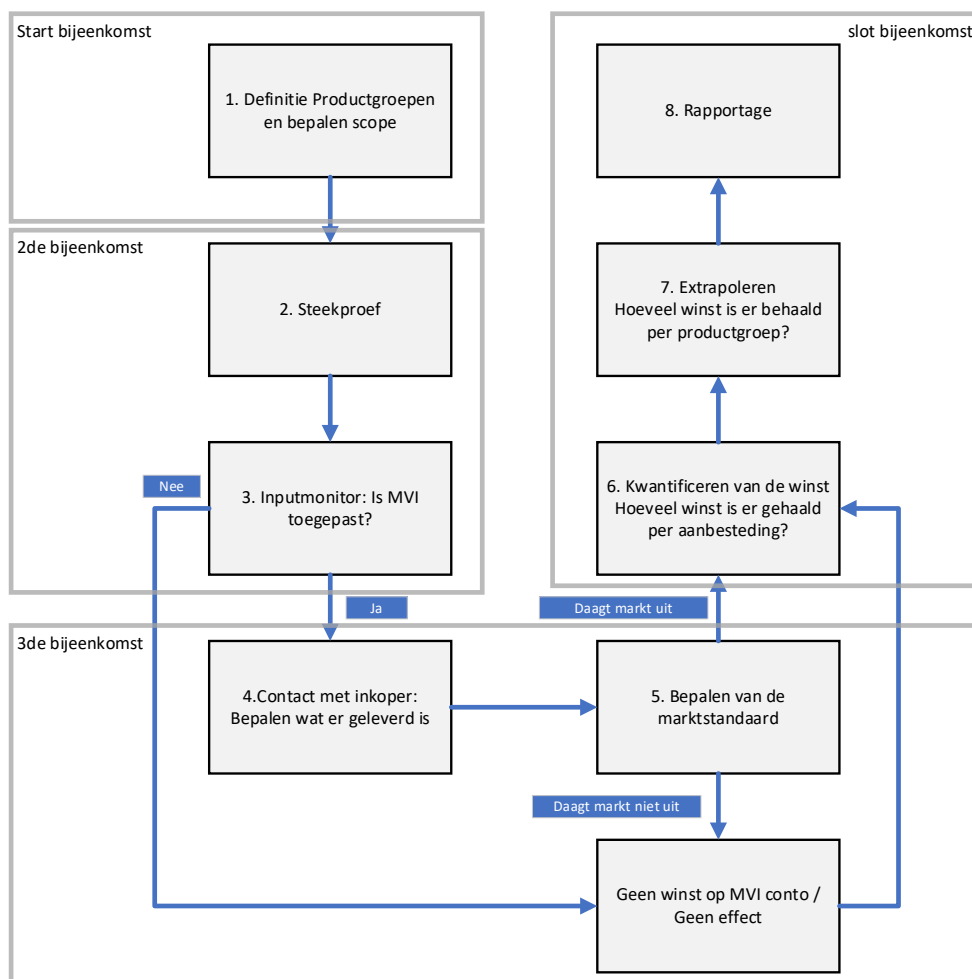
In de bijlagen van dit rapport zijn de deelnemerslijst, de verslagen van de bijeenkomsten en een kort stappenplan voor het doorlopen van de monitoringsmethode opgenomen.

2 Onderzoeksmethode

In dit hoofdstuk wordt de toegepaste methode voor het monitoren van het effect van MVI gepresenteerd. Vervolgens is beschreven hoe het onderzoek samen met de deelnemende waterschappen is opgezet.

2.1 MVI-monitoringsmethode

Om het effect van MVI te bepalen heeft het RIVM in 2017 een monitoringsmethode ontwikkeld (RIVM, 2018). Met deze methode wordt stapsgewijs in beeld gebracht wat het effect is van de inzet op MVI per aanbesteding of via extrapolatie op de gehele productgroep. Het monitoringsproces is visueel weergegeven in Figuur 2.1.

Figuur 2.1. Schematische weergave van de stappen in het monitoringsproces zoals doorlopen met de deelnemende waterschappen in dit onderzoek.

Hieronder volgt een korte beschrijving van de stappen die met de waterschappen binnen de monitoringsmethodiek zijn doorlopen, inclusief de methodologische keuzes die in het proces gemaakt zijn. In Bijlage 3

zijn de verslagen van de bijeenkomsten opgenomen, waarin deze keuzes tot stand zijn gekomen.

1. Scope bepalen: De eerste stap in het monitoringsproces is het bepalen van de scope van het onderzoek. Hieronder valt het selecteren en definiëren van productgroepen, het afbakenen van de periode van onderzoek en de selectie van MVI-thema's.

In overleg met de waterschappen is er gekozen om te richten op aanbestedingen uit de periode 2017-2018 voor de productgroepen waterbouwkundige werken, slibtransport en afvalinzameling en -verwerking. De MVI-thema's klimaat, circulair, milieu, biobased en social return zijn geselecteerd om te onderzoeken.¹ De MVI-thema's Internationaal Sociale Voorwaarden, MKB-vriendelijk inkopen en Innovatief inkopen zijn buiten beschouwing gelaten.

2. Steekproef: Op basis van de scope wordt per productgroep een longlist van aanbestedingen opgesteld. Hieruit wordt vervolgens een steekproef genomen.

Het RIVM heeft per waterschap en per productgroep een steekproef genomen met waar mogelijk twee aanbestedingen voor waterbouwkundige werken, één aanbesteding voor slibtransport en één aanbesteding voor afvalverwerking en -inzameling. Wanneer het niet mogelijk was om deze verdeling aan te houden, is een andere selectie gemaakt, waarbij wel steeds een viertal aanbestedingen binnen de steekproef vielen.

3. Inputmonitor: De aanbestedingsdocumenten in de steekproef worden doorgenomen om te bepalen of op MVI is ingezet en of eisen of gunningscriteria zijn gesteld voor de in de scope geselecteerde MVI-thema's.

Voor een aantal waterschappen zaten er geen aanbestedingen met inzet op MVI in de steekproef. De deelnemers waarbij dit gold hebben zelf extra aanbestedingen gekozen waarbij MVI is toegepast om in het onderzoek mee te kunnen blijven doen. Deze aanbestedingen zijn niet meegerekend bij de steekproef.

4. Bepalen wat er aan MVI is geleverd: Voor de aanbestedingen waar MVI is toegepast wordt bepaald of, en in hoeverre, daadwerkelijk voldaan is aan de gestelde MVI-eisen of gunningscriteria. Dit wordt samen met de inkopers en contractmanagers van de waterschappen, en eventueel leveranciers, bepaald.

5. Bepalen van de marktstandaard: Wanneer vastgesteld is dat het uitgevraagde aan MVI ook geleverd is, wordt bepaald of dit verder gaat dan wat er standaard wordt geleverd wanneer er niet op MVI wordt ingezet (het marktgemiddelde). Dit wordt samen met de inkopers en

¹ Het thema Klimaat valt in de PIANOo indeling van MVI thema's onder het thema Milieu. Voor dit onderzoek was het van belang om apart te kunnen rapporteren over klimaateffecten.
<https://www.piano.nl/nl/themes/maatschappelijk-verantwoord-inkopen-mvi-duurzaam-inkopen/mvi-thema-s>;
laatst bezocht 04-02-2020.

contractmanagers van de waterschappen, en eventueel leveranciers, bepaald. Hierbij wordt ook gekeken naar bestaande wet- en regelgeving. Marktstandaard zijn producten en diensten die geleverd worden als je niet expliciet vraagt om duurzame varianten. Een maatregel, zoals slib zo min mogelijk transporteren, is duurzaam, maar marktstandaard omdat dit vanuit kostenefficiëntie doorgaans al gebeurt. Slib transporteren met een EURO VI genormeerd voertuig is bovengemiddeld en levert dus winst op ten opzichte van de marktstandaard: EURO V.

6. Kwantificeren van de winst: Per aanbesteding wordt met de beschikbare informatie en kengetallen nagegaan in hoeverre de markt is uitgedaagd. Heeft toepassing van MVI niet geleid tot een meer verantwoorde inkoop dan wat gemiddeld op de markt beschikbaar was, dan wordt het effect van MVI gesteld op 'nul'. Wanneer de markt wel is uitgedaagd, dan wordt op basis van het geleverde per relevant MVI-thema een schatting gemaakt van het effect van MVI; vermeden broeikasgasemissies in CO₂-equivalenten (klimaat), vermeden grondstoffen in kilogram (circulair), vermeden stikstofoxiden en fijnstof in kilogram (milieu), vermeden fossielbrandstofgebruik in olie-equivalenten (biobased) en fulltime equivalenten (social return). De keuze voor deze indicatoren is eerder gemaakt als onderdeel van de methode ontwikkeling (RIVM, 2018). Het berekende effect is daarmee een relatieve maat. De hiervoor benodigde informatie wordt in afstemming met de deelnemende waterschappen en leveranciers verzameld. De berekeningen zijn gedeeld en besproken met de deelnemers.

Over de gebruikte kengetallen bestaat idealiter een brede consensus. Voor deze reden wordt er gebruik gemaakt van de emissiegetallen die zijn overeengekomen in de Greendeal CO₂-emissiefactoren² en de Nationale Milieu Database³. In het geval de benodigde kengetallen niet beschikbaar zijn in deze dataset, wordt eerst de LCA-database EcoInvent geraadpleegd, dan gezocht in de wetenschappelijke literatuur en als laatste gekeken naar grijze literatuur.⁴

7. Extrapoleren: Uiteindelijk kunnen de resultaten voor de steekproef geëxtrapoleerd worden naar de hele productgroep om een schatting te geven van de totale winst die hierbinnen behaald is door het toepassen van MVI. Voor een goede extrapolatie, moet er inzicht zijn in hoe groot de totale populatie is in aantal aanbestedingen en beter nog de financiële omvang van alle aanbestedingen per productgroep.

In dit onderzoek was extrapolatie niet mogelijk vanwege het ontbreken van een waterschapsbreed overzicht van de aanbestedingen voor de geselecteerde productgroepen.

2.2 Opzet en verloop van het onderzoek

De waterschappen konden zich voor het onderzoek aanmelden naar aanleiding van een informatiebijeenkomst op de Waterschapsdag op

² <https://www.co2emissiefactoren.nl/>; laatst bezocht op 04-02-2020.

³ <https://milieudatabase.nl/>; laatst bezocht op 04-02-2020.

⁴ Publicaties die niet of moeilijk bibliografisch herleidbaar zijn, zoals rapporten en populair wetenschappelijk werk.

28 maart 2019 en via een e-mailoproep. Opgeven was vrijblijvend en kon via de Unie van Waterschappen. De waterschappen moesten zelf tijd vrijmaken om aan de monitor deel te nemen.

Deelnemende waterschappen

Aanvankelijk meldden acht waterschappen zich aan en daarvan hebben er uiteindelijk zeven meegedaan het onderzoek:

1. Waterschap Noorderzijlvest (Noorderzijlvest);
2. Hoogheemraadschap van Delfland (Delfland);
3. Waterschap Brabantse Delta (Brabantse Delta);
4. Waterschap Vallei en Veluwe (Vallei en Veluwe);
5. Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard (HHSK);
6. Waternet - Waterschap Amstel, Gooi en Vecht en gemeente Amsterdam (Waternet);
7. Waterschap Rivierenland (Rivierenland).

De deelnemende waterschappen vertegenwoordigen een spreiding in termen van geografie, grootte en takenpakket. Een volledig overzicht van deelnemende personen is te vinden in Bijlage 2.

Bijeenkomsten

Het onderzoek is vormgegeven aan de hand van vier gezamenlijke bijeenkomsten waarbij de deelnemende waterschappen zo veel mogelijk meegenomen werden in het monitoringsproces om daarvan en van elkaar te leren. Elk van deze bijeenkomsten stond in het teken van een onderdeel van het monitoringsproces. Dit is geïllustreerd in Figuur 2.1. In Bijlage 3 zijn de verslagen van de bijeenkomsten opgenomen.

Startbijeenkomst, 22 mei 2019:

- Monitoringstappen: Scope bepalen (stap 1);
- Voorbereiding: Deelnemers werd gevraagd om enkele startvragen te beantwoorden over wat zij voor kennis meebrachten en wat zij wilden leren tijdens het proces. Ook moesten de deelnemers een overzicht meenemen van de spend in 2017-2018.

Tweede bijeenkomst, 10 en 17 juli 2019:

- Monitoringsstappen: Steekproef en inputmonitoring (stap 2 en 3);
- Voorbereiding waterschappen: Opstellen van de longlist van aanbestedingen per productgroep en deze van tevoren opsturen. De deelnemers werd gevraagd om de aanbestedingen binnen de steekproef te scoren op MVI en om de aanbestedingsdocumenten die bij de steekproef horen op te sturen naar het RIVM;
- Voorbereiding RIVM: Op basis van deze overzichten heeft het RIVM een steekproef genomen. De toegestuurde aanbestedingsdocumenten zijn doorgenomen op de inzet van MVI.

Derde bijeenkomst, augustus/september 2019:

- Monitoringsstappen: Bepalen wat er aan MVI is geleverd en het bepalen van de marktstandaard (stap 4 en 5);

- Voorbereiding waterschappen: Organiseren van een bespreking met interne betrokkenen en het ophalen van relevante informatie over de levering. De derde bijeenkomst vond individueel per waterschap plaats;
- Voorbereiding RIVM: Ter voorbereiding van de bespreking is er nader gekeken naar de inputmonitor (stap 3) om de aandachtspunten ten aanzien van de effectmeting (stap 6) helder te hebben.

Slotbijeenkomst, 13 november 2019:

- Monitoringsstappen: Terugkoppelen van de resultaten (stap 6, 7 en 8);
- Voorbereiding waterschappen: Intern en met leveranciers afstemmen om de juiste rekengegevens te verzamelen;
- Voorbereiding RIVM: Het doen van de effectmeting op basis van de door waterschappen geleverde informatie. Het beschrijven van de ervaringen en aandachtspunten ter bespreking.

Buiten bijeenkomsten is regelmatig telefonisch en via e-mail contact geweest om opdrachten verder toe te lichten, data te verzamelen of verdere specificaties van een aanbesteding boven water te krijgen.

3 Resultaten: De inzet op MVI

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de eerste stappen van de monitoringsmethode beschreven. Deze stappen leidden tot een kwalitatief beeld van de inzet op MVI; de inputmonitor. De gepresenteerde resultaten zijn een aggregatie van alle deelnemende waterschappen.

3.1 Scope

Aanbestedingen uit de periode 2017-2018 binnen de productgroepen waterbouwkundige werken, slibtransport en afvalinzameling en -verwerking zijn geselecteerd om te onderzoeken. Hierbij wordt gericht op de MVI-thema's klimaat, circulair, milieu, biobased en social return.

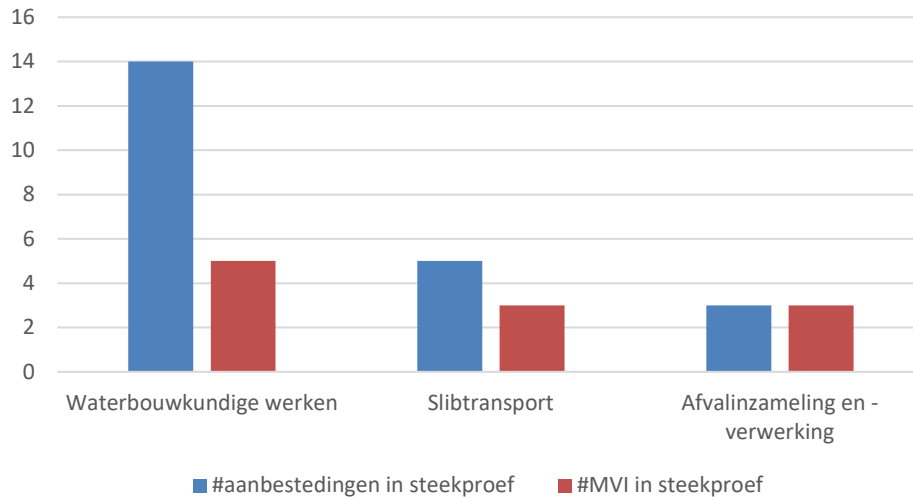
Het was voor vijf van de zeven deelnemende waterschappen mogelijk om volledige overzichtslijsten van aanbestedingen aan te leveren. Eén waterschap kon enkel voor twee van de drie productgroepen de overzichten leveren. Voor één waterschap was het niet mogelijk binnen de gegeven tijd de overzichten te leveren, en deze is daarom niet meegenomen in de inputmonitor.

Twee van de waterschappen gebruikte MVIZET om de lijsten te maken. De andere waterschappen maakten hiervoor gebruik van Excel. De longlist die is opgesteld voor de zes waterschappen bestond in totaal uit 164 aanbestedingen waterbouwkundige werken, 97 slibtransport en 25 tenders afvalinzameling en -verwerking.

3.2 Steekproef

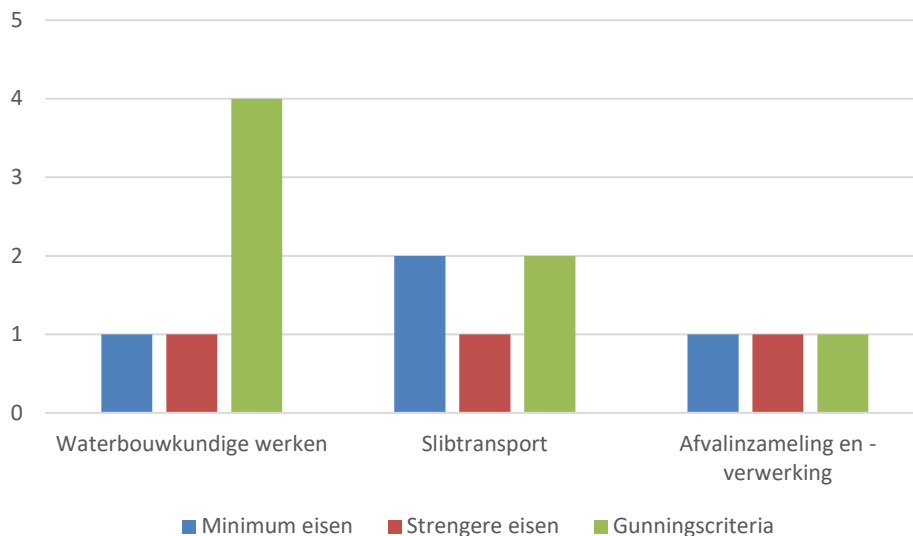
Uit deze longlist van aanbestedingen is voor elk waterschap een random steekproef van vier aanbestedingen genomen; twee aanbestedingen rond waterbouwkundige werken, één aanbesteding rond afvalinzameling en -verwerking en één rond aanbesteding slibtransport. Echter drie van de zes waterschappen hadden in de periode 2017-2018 geen aanbestedingen in de categorie slibtransport of afvalinzameling en -verwerking. Wanneer dit het geval was, is bij deze waterschappen een extra aanbesteding waterbouwkundige werken meegenomen in de steekproef. De uiteindelijke steekproef bestond uit veertien aanbestedingen waterbouwkundige werken, vijf aanbestedingen slibtransport en drie aanbestedingen afvalinzameling en -verwerking.

De aanbestedingen binnen de steekproef zijn geëvalueerd op hoe vaak er MVI is toegepast. Het resultaat hiervan is te zien in Figuur 3.1. Van de aanbestedingen in de steekproef is MVI toegepast in vijf aanbestedingen waterbouwkundige werken, drie slibtransport en drie afvalinzameling en -verwerking. Drie waterschappen hadden geen aanbestedingen in de steekproef waar MVI werd uitgevraagd. Voor deze waterschappen zijn er nieuwe aanbestedingen gekozen waarbij zeker was dat er MVI was toegepast. Dit is gebeurd om in het onderzoek mee te kunnen blijven doen en te oefenen met het berekenen van het effect. Deze aanbestedingen worden niet meegenomen in de resultaten en dus ook niet in de figuren in hoofdstuk 3 en 4.

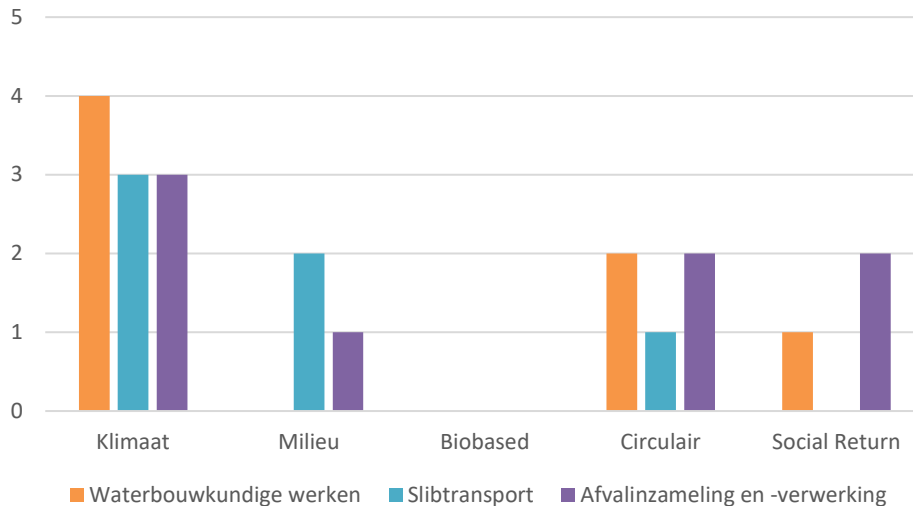
Figuur 3.1. Aantal aanbestedingen in steekproef en aantal aanbestedingen waar MVI is toegepast, per productgroep.

De aanbestedingen waar MVI uitgevraagd was, zijn verder onderzocht op hoe zij MVI hebben toegepast en op welke MVI-thema's is ingezet. De resultaten betreffende de manier waarop MVI is opgenomen, zijn gepresenteerd in Figuur 3.2. In de figuur verwijzen 'minimumeisen' naar de PIANOo-minimumeisen; 'strengere eisen' verwijzen naar de strengere eisen zoals opgesteld door PIANOo, of zijn door de aanbestedende dienst zelf gedefinieerd en gaan verder dan de PIANOo-minimumeisen; 'gunningscriteria' verwijzen naar het geven van voordeel aan inschrijvers die meer op deze criteria inzetten. In een aanbesteding kunnen zowel minimumeisen, strengere eisen en gunningscriteria toegepast worden. Er werden vier keer minimumeisen gesteld, vier keer strengere eisen gesteld en zes keer gunningscriteria toegepast.

Figuur 3.2. De manier waarop MVI is ingezet in de aanbestedingen binnen de steekproef, per productgroep.

In Figuur 3.3 is te zien op welke MVI-thema's de aanbestedingen in de steekproef hebben ingezet. Er is een duidelijk verschil te zien: klimaat komt in tien van de elf aanbestedingen terug, milieu bij drie, circulair bij vijf en social return bij drie. Gezien de MVI-inzet op het thema milieu is dit onderwerp alsnog meegenomen in het de scope van het onderzoek. Biobased komt in geen van de aanbestedingsdocumenten terug.

Figuur 3.3. Inzet op MVI thema's door aanbestedingen binnen de steekproef, per productgroep.

3.3 Discussie van de resultaten

Inzet op MVI-thema's

De inputmonitor laat zien dat van de MVI-thema's het meest op klimaat wordt ingezet. De deelnemers gaven hierbij aan, dat klimaat vaker wordt uitgevraagd omdat CO₂-uitstoot goed concreet te maken is; zowel de waterschappen als leveranciers houden er duidelijke doelstellingen op na. In de criteriadocumenten van PIANOo is klimaat volgens de deelnemers ook het beste uitgewerkt.

Het thema circulair kent een grote inzet, vooral bij de productgroepen waterbouwkundige werken en afvalinzameling en -verwerking. Dit wordt vooral veroorzaakt door de eisen ten aanzien van hergebruik van materialen.

Ook op het thema milieu wordt relatief vaak uitgevraagd. Dit wordt verklaard door de keuze van de productgroepen slibtransport en afvalinzameling en -verwerking. Binnen deze aanbestedingen wordt er veel uitgevraagd op Euronormering en duurzaamheidsplannen voor voertuigen. Deze eisen zijn concreet en eenvoudig te stellen en dragen bij aan besparingen op zowel klimaat (CO₂) als milieu (NO_x en fijnstof).

Het thema biobased komt niet terug in de aanbestedingsdocumenten. Deelnemers geven aan dat dit komt doordat de keus voor biobased materialen vaak al gemaakt is in het ontwerp. Ook wordt de inzet van biobased materiaal vaak als een middel gezien voor klimaat of circulaire maatregelen en niet echt als een eigen beleidsdoelstelling. Dit zou

betekenen dat het belangrijk is om de maatregelen uit de ontwerpfase duidelijk gedocumenteerd moeten worden; de scope van het monitoringsproces beslaat het voortraject tot en met de uiteindelijke uitvoering en afwikkeling.

Ook social return komt minder terug in de aanbestedingen. Dit kan deels worden verklaard uit de keuze van productgroepen: social return is meer van toepassing bij diensten dan bij werken. De deelnemers geven aan dat social return nog in opkomst is en het beleid niet concreet genoeg is. Verder vinden de betrokken inkopers dat het project boven een bepaald bedrag moet zijn en een langere tijd moet duren, bijvoorbeeld boven zes maanden, om het toepassen van social return zin te laten hebben. Ook merken de deelnemers op dat de reden waarom social return wel of niet wordt toegepast vaak maar heel summier of helemaal niet onderbouwd hoeft te worden in de administratie van de aanbesteding.

Steekproef

De steekproef is genomen op basis van een longlist van aanbestedingen per productgroep. Er is een random steekproef genomen, ervan uitgaande dat MVI en het effect ervan normaal verdeeld is. Deze aanname is nooit onderzocht en kan dus anders zijn. Dit vergroot de onzekerheid als op basis van deze steekproef in de toekomst wordt geëxtrapoleerd. Dit kan deels worden opgevangen door een grotere steekproef te nemen. Voor dit onderzoek is besloten de extrapolatiestap niet te maken, omdat er geen zicht was op het totaal aantal aanbestedingen voor de waterschappen in deze periode (2017-2018).

3.4 Ervaringen van deelnemers met inputmonitoring

In deze paragraaf zijn de ervaringen van deelnemers met het uitvoeren van de inputmonitor beschreven aan de hand van de stappen van de inputmonitoring (Figuur 2.1). Deze stappen zijn: (1) Bepalen van de scope, (2) Het nemen van de steekproef en (3) het checken van de aanbestedingsdocumenten op MVI.

Stap 1: Scope bepalen

Het bepalen van de scope van het onderzoek vond plaats op basis van een discussie op aantal criteria, zoals de spend, handelingsperspectief en MVI-potentie. Om hier een goede discussie over te kunnen voeren bleek inhoudelijke kennis over de productgroepen noodzakelijk. Niet alle deelnemers bezaten deze inhoudelijke kennis of hadden de spend-overzichten gereed. Door inbreng van kennis en beschikbare overzichten kon er een selectie van productgroepen worden gemaakt die door iedereen onderschreven werd.

Stap 2: Steekproef

Voor de steekproef bleek het opstellen van aanbestedingsoverzichten niet altijd even makkelijk te zijn. Er bestond een significant verschil in de mate waarin en de manier waarop aanbestedingen worden geadmistreerd. Sommige waterschappen administreren alleen Europese aanbestedingen of meervoudige aanbestedingen boven een bepaald bedrag. De inkoop heeft daarmee geen zicht op enkelvoudige of onderhandse aanbestedingen die zijn gedaan, alhoewel informatie hierover binnen de

organisatie wel ergens zal bestaan. Andere waterschappen administreren wel alle soorten aanbestedingen, of streven er in ieder geval naar dit te doen. Hiernaast verschilde de wijze waarop aanbestedingen worden geadmineistreerd en ingedeeld in productgroepen per waterschap. Een tweetal waterschappen administreren aanbestedingen in MVIZET, waarin aanbestedingen zijn ingedeeld in productgroepen. Het vraagt van de inkoopafdeling omschakeling en een tijdsinvestering om aanbestedingen in MVIZET te administreren, maar dit zorgde wel voor het relatief gemakkelijk produceren van een overzicht voor de MVI-monitor. Andere waterschappen administreren aanbestedingen in Excel-lijsten met steeds verschillende indelingen. De waterschappen hebben in principe een standaard PIANOo-productgroepindeling met bijbehorende inkooppakketten. Echter bestaan tussen de waterschappen verschillende interpretaties van welke aanbesteding binnen welke productgroep hoort. De deelnemende waterschappen ondervonden ook verschillende problemen in het achterhalen van de overzichten. Zo had één waterschap nog niet alle aanbestedingen uit 2018 in het systeem ingevoerd. Regelmatig was drukte de reden dat de collega's van de inkoopafdeling niet toekwamen aan het verzoek. Het bleek voor de deelnemers die zelf onderdeel waren van de inkoopafdeling makkelijker om de benodigde data te verzamelen, dan voor bijvoorbeeld duurzaamheidsmanagers die niet zelf direct toegang of kennis hebben van deze overzichten.

Een andere ervaring tijdens deze stap was, dat deelnemers liever het effect van specifieke aanbestedingen wilden achterhalen dan het effect van de aanbestedingen die in de steekproef zaten. Deelnemers wilden dit bijvoorbeeld voor icoonprojecten waar extra is ingezet op MVI.

Stap 3: Inputmonitor

De basis voor de inputmonitor vormden de aanbestedingsdocumenten van de aanbestedingen uit de steekproef. Het boven water krijgen van de juiste aanbestedingsdocumenten was lastig. Dit kwam opnieuw doordat een aantal van de deelnemers zelf niet bij de inkoopafdeling werkte en geconfronteerd werden met de veelheid aan documenten die daar rondgaan.

Wanneer de aanbestedingsdocumenten wel beschikbaar waren, was het soms lastig te achterhalen op welke manier MVI in de aanbesteding was ingezet. Dit was eenvoudiger bij waterschappen die al systematisch administreren. Eén waterschap heeft als beleid dat alle aanbestedingen worden verwerkt in MVIZET. Dit geeft direct inzicht in hoe en hoe vaak MVI is toegepast. Een ander waterschap hield in een Exceloverzicht bij wat er per aanbesteding aan MVI was uitgevraagd. In gesprek met de inkoopafdeling werd duidelijk dat dit niet altijd strookte met de realiteit. Zo bleek, bij een aanbesteding waarvan stond geadmineistreerd dat MVI was uitgevraagd, eisen te zijn gesteld die helemaal niet waren uitgevraagd of pas na het gunnen aan de leverancier additioneel waren gevraagd. Ook bij deze aanbesteding waren gesprekken met inkoopafdeling essentieel om te achterhalen wat de inzet op MVI was.

De deelnemers hebben zelf de inputmonitoring gedaan en merkten op dat om te bepalen of MVI is toegepast kennis is vereist. Bijvoorbeeld, het op de hoogte zijn van de PIANOo-minimumeisen of kennis over welke zaken per productgroep relevant zijn voor inzet op MVI. Dit vraagt

echter tijd en inspanning van de organisatie om deze kennis te verkrijgen en toe te passen.

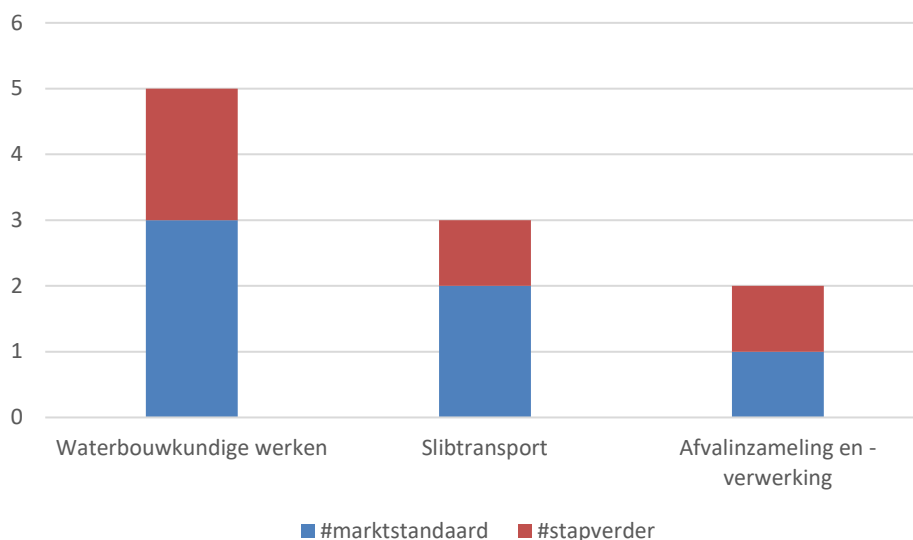
Hoe in de ontwerpfase op MVI is ingezet was niet gelijk duidelijk. Pas bij stap 4, bepalen wat er aan MVI is geleverd, werd in gesprek met inkopers en het RIVM, duidelijk dat er wel eisen waren gesteld aan MVI in de ontwerpfase. Deze werden dan alsnog geregistreerd in de inputmonitor. Op maat afstemming was dus, naast het doornemen van de documenten, nodig om te bepalen of MVI was toegepast. Niet alle MVI-eisen worden even goed gedocumenteerd. Dit geldt met name voor kleinere onderhandse aanbestedingen.

4 Resultaten: Het effect van MVI

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van de laatste stappen van de monitoringsmethode beschreven. Deze stappen leidden tot een kwantitatief resultaat van het uiteindelijke effect dat met de inzet van MVI is behaald; de effectmonitor. De effectbepaling is gedaan voor de MVI-thema's waarop is ingezet: klimaat, milieu, circulair, biobased en social return.

4.1 Bepalen of het geleverde de markt uitdaagt

Om het effect te berekenen is er eerst gekeken naar wat er aan MVI is geleverd en vervolgens bepaald of dit de markt heeft uitgedaagd. Dit is per aanbesteding en in samenspraak gedaan met verschillende betrokkenen binnen en buiten de deelnemende waterschappen, zoals leveranciers en het RIVM. In Figuur 4.1 is per productgroep het aantal aanbestedingen weergegeven waar de uitvraag en levering verder gaan dan de marktstandaard en waar deze de marktstandaard reflecteerde. Bij waterbouwkundige constructies gaan twee van de vijf aanbestedingen die op MVI hebben uitgevraagd verder dan wat al marktstandaard is (zie paragraaf 4.3). Bij slibtransport gaat één van de drie aanbestedingen die op MVI hebben uitgevraagd verder dan de marktstandaard. Bij afvalinzameling en -verwerking gaat één van de twee aanbestedingen verder dan de marktstandaard (één aanbesteding is niet meer meegenomen vanwege gebrek aan tijd vanuit het betreffende waterschap).

Figuur 4.1. Aantal aanbestedingen waar MVI is toegepast en er een product is geleverd dat een stap verder is dan wat al marktstandaard is.

4.2 Kwantificeren van de winst van MVI

Het effect van MVI kon bepaald worden voor in totaal tien aanbestedingen. Hiervan gingen zes aanbestedingen niet verder dan de marktstandaard en

hebben daarmee een effect van 'nul'. Er zijn vier aanbestedingen van drie verschillende waterschappen waarbij het product de markt heeft uitgedaagd; twee aanbestedingen uit de categorie waterbouwkundige werken, één uit de categorie slibtransport en één uit de categorie afvalinzameling en -verwerking. Voor de aanbesteding uit categorie afvalinzameling- en verwerking was het niet mogelijk om op tijd voldoende gegevens te verzamelen om de winst te berekenen. Onderstaand is per MVI-thema de MVI-winst beschreven. In Tabel 1 staat een overzicht van de opbouw van de effectberekening. In de volgende paragrafen is de kwantificering van de MVI-winst per aanbesteding uitgeschreven.

Klimaatwinst

Binnen de steekproef is met de inzet op het thema klimaat in totaal 79 ton CO₂-eq bespaard. Ter vergelijking, de CO₂-voetafdruk van een gemiddeld huishouden in Nederland wordt geschat op 23 ton per jaar (Milieu Centraal, 2016). Het grootste deel van deze winst is behaald met één aanbesteding slibtransport (34,6 ton CO₂-eq) en één aanbesteding waterbouwkundige werken (40,8 ton CO₂-eq). Binnen de productgroep waterbouwkundige werken is 41-46 ton CO₂-eq vermeden door energiebesparing. Deze marge wordt veroorzaakt doordat het effect energiebesparing gekwantificeerd kan worden op basis van de windenergie die het waterschap inkoop of op basis inkoop van de gemiddelde Nederlandse elektriciteitsmix (zie paragraaf 4.3 voor meer details).

Milieuwinst

Binnen de steekproef is met de inzet op het thema milieu in totaal 1,3 ton vermeden stikstofemissies en 0,15 ton vermeden fijnstofemissies. Ter vergelijking, 1000 km rijden met een personenauto op de snelweg resulteert in ongeveer 0,285 kg NO_x en 0,03 kg fijnstof (PM₁₀ en PM_{2.5}) emissies (RIVM, 2019)⁵. Deze winst is behaald binnen de productgroep slibtransport met één aanbesteding, waarbij transport met EURO VI norm vrachtwagens is gekwantificeerd.

Biobased

Alhoewel er in de inputmonitor niet direct sprake was van inzet op het thema biobased, bleek tijdens de gesprekken (stap 4) dat er via de invulling op een gunningscriteria sprake van inzet van biodiesel was. Het effect op het thema kon echter niet worden berekend doordat er gegevens van de leverancier ontbraken om de CO₂-besparing van de gebruikte biodiesel (B20) te vertalen naar bespaarde olie-equivalenten.

Circulair en social return

Binnen de steekproef heeft de inzet op het thema circulair niet geleid tot het uitdagen van de markt. Dit vooral te maken met het afvoeren van bagger en het niet halen van ontwerpisen ten aanzien van hergebruik (zie voor details paragraaf 4.3). Het effect op dit thema is daardoor 'nul'. Voor het thema social return bleek er weinig tot geen beschikbaarheid te zijn van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt met de juiste specialistische kennis. Daarmee kon er niet aan social return geleverd waardoor het effect op dit thema ook 'nul' is.

⁵ Kengetallen op basis van: lichtwegverkeer, personenauto's, bestelauto's en motoren, 100 km/h snelweg (MSH), in 2019 en vrije doorstroming.

Tabel 1. Overzicht kwantificering effect

Waterschap	Productgroep	Titel aanbesteding	Omvang	Maatregel	ton CO₂ winst	Overige besparingen
Delfland	Waterbouw-kundige constructies	Nieuwbouw poldergemaal Klaas Engelbrechtspolder	€ 1.444.000	Vermindering leidingweerstand	0,15-5	n.v.t.
Noorder-zijlvest	Slibtransport	Slibtransport (EU)	€ 1.862.000	EURO VI	34,6	Milieu: 1,3 ton NO _x -eq en 0,154 ton PM (fijnstof)
				Lichtere voertuigen	0,0035	n.v.t.
Noorder-zijlvest	Waterbouw-kundige constructies	Herstel Kruissteeklapbrug	€ 260.000	Hybride aggregaat	39	n.v.t.
				Biodiesel (B20)	1,8	Biobased: Ontbrekende gegevens

4.3 Voorbeeld: Waterbouwkundige werken Delfland

Inputmonitoring (stap 3)

Hoogheemraadschap Delfland heeft in de periode 2017-2018 een aanbesteding gedaan voor de nieuwbouw van poldergemaal in de Klaas Engelbrechtspolder. De inzet op MVI vond plaats middels gunning op duurzaamheid, thema klimaat. De volgende maatregelen zijn opgenomen in het ontwerp:

- zonnepanelen;
- vermindering van de leidingweerstand.

Bepalen wat er aan MVI is geleverd (stap 4)

Bij de realisatie zijn de zonnepanelen niet geleverd, omdat deze volgens de gemeente niet in het straatbeeld pasten. De vermindering van de leidingweerstand is uiteindelijk wel gerealiseerd.

Bepalen wat de marktstandaard is (stap 5)

De vermindering van de leidingweerstand wordt gezien als een stap verder dan de marktstandaard.

Kwantificeren van de winst (stap 6)

De winst op klimaat kon worden gekwantificeerd op basis van gegevens die door de leverancier zijn aangeleverd:

- Het leidingwerk heeft een afschrijvingstermijn/verwachte levensduur van veertig jaar.
- Het gemaal draait naar verwachting 1062 uur per jaar.
- De reductie in leidingweerstand van 46% levert per draaiuur een besparing van 0,3 kW op.
- Het waterschap koopt 100% Nederlandse windenergie in.

Voor de berekening is gebruik gemaakt van de emissiefactoren die zijn vastgesteld binnen de Greendeal CO₂-emissiefactoren.⁶ Over de levensduur van het leidingwerk wordt 12.744 kWh aan elektriciteit bespaard. Uitgaande dat er windenergie wordt bespaard, levert dit 153 kg aan vermeden CO₂-emissies op. Wanneer wordt uitgegaan van de Nederlandse elektriciteitsmix, dan resulteert de energiebesparing in 5000 kg vermeden CO₂-emissies.

In totaal is er met de aanbesteding tussen de **0,15** en **5 ton CO₂** vermeden.

4.4 Voorbeeld: Waterbouwkundige werken Noorderzijlvest

Inputmonitoring (stap 3)

Waterschap Noorderzijlvest heeft in de periode 2017-2018 een aanbesteding gedaan voor het herstel en modificatie van de Kruissteeklapbrug. De inzet op MVI vond plaats middels eisen en gunningscriteria op de thema's klimaat en social return:

⁶ <https://www.co2emissiefactoren.nl>; laatst bezocht op 10-12-2019.

- Plan van aanpak voor CO₂-reductie en prestatie op de CO₂-Prestatieladder.
- Social return voor minimaal € 10.000.

Bepalen wat er aan MVI is geleverd (stap 4)

Er is vastgesteld dat de volgende MVI-maatregelen zijn geleverd:

- CO₂-Prestatieladder niveau 5;
- minimaliseren woon-werkverkeer;
- toepassen groene brandstoffen;
- toepassen hybride aggregaat.

Voor de eis op social return werd door de aannemer veel inzet geleverd, maar er konden uiteindelijk niet de juiste mensen worden geleverd.

Bepalen wat de marktstandaard is (stap 5)

CO₂-Prestatieladder wordt als MVI gezien, omdat voor het behouden van het certificaat continue verduurzaming wordt gevraagd.

Het toepassen van groene brandstoffen in de vorm van biodiesel en het hybride aggregaat worden gecategoriseerd als verder dan de marktstandaard. Het minimaliseren van woon-werkverkeer wordt niet als MVI-winst gezien voor het project, maar als onderdeel van de bedrijfsvoering van de aannemer omwille van kostenefficiëntie.

Kwantificeren van de winst (stap 6)

De berekeningen voor dit project zijn niet door het RIVM gedaan, maar gebaseerd op berekeningen van de aannemer. De aannemer is gevraagd de onderbouwing van de berekening te leveren om zo de data te kunnen verifiëren, maar dat was binnen de periode van het project niet mogelijk.

Toepassing van een mobiele kraan op groene brandstoffen bespaarde 525 liter fossiele brandstof gedurende het project, wat neerkomt op 1386 kg vermeden CO₂-emissies. De uitstoot van biodiesel levert een besparing op van 378 kg CO₂ ten opzichte van diesel. Samen is dit een besparing van ongeveer 1,8 ton CO₂.

Toepassing van de hybride aggregaat, dat gedeeltelijk op zonne-energie draait, levert een besparing op van 1140 liter brandstof per week. Gedurende de dertien weken van het project bespaart de inzet van het hybride aggregaat 39 ton CO₂.

In totaal is met deze aanbesteding **41 ton CO₂** vermeden.

4.5 Voorbeeld: Slibtransport Noorderzijlvest

Inputmonitoring (stap 3)

Waterschap Noorderzijlvest heeft in de periode 2017-2018 slibtransport aanbesteed. De inzet op MVI vond plaats middels gunningscriteria op de thema's klimaat en milieu:

- hogere EURO-normering van de te gebruiken voertuigen;
- duurzaamheidsplan voor de opdracht.

Bepalen wat er aan MVI is geleverd (stap 4)

Er werd vastgesteld dat er voertuigen zijn ingezet die voldoen aan de EURO VI-normering. Daarnaast zijn er verschillende duurzaamheidsmaatregelen genomen in het duurzaamheidsplan:

- bandenspanning-controlesysteem;
- gewichtsbesparing van de voertuigen;
- biologisch afbreekbare hydraulische olie;
- adaptive cruise control;
- Retarder & Driver Performance Assistant;
- real-time communicatie;
- Het Nieuwe Rijden;
- praktijkmodule rijoptimalisatie;
- reduceren CO₂-uitstoot van bedrijfsvoering;
- transport op Hydrotreated Vegetable Oil (HVO) diesel.

Bepalen wat de marktstandaard is (stap 5)

Van deze maatregelen is het effect van de EURO VI-voertuigen, de gewichtsbesparing en HVO gekwantificeerd als MVI-winst. Hierbij is de EURO V normering aangenomen als marktstandaard. Voor de overige maatregelen werd vastgesteld dat ze marktstandaard waren, dan wel niet binnen de scope van de berekening vallen (bedrijfsvoering leverancier) of de bijdrage ervan moeilijk te bepalen was (hydraulische olie). De maatregel HVO kon niet worden gekwantificeerd, omdat er niet voldoende gegevens beschikbaar waren.

Kwantificeren van de winst (stap 6)

De winst op klimaat en milieu kon worden gekwantificeerd op basis van gegevens die door de leverancier zijn aangeleverd:

- hoeveelheid transportkilometers; 255.712 km;
- hoeveelheid getransporteerd slib; 178.540 ton slib;
- aantal ritten; 4913;
- boertuig is 1 ton lichter.

De winst van een EURO VI-voertuig ten opzichte van een EURO V-voertuig is op basis van de EcoInvent LCA-database bepaald per tonkilometer. Dit resulteert in 34,6 ton vermeden CO₂-equivalenten, 1,3 ton vermeden NO_x-equivalenten en 0,15 ton vermeden fijnstof (PM_{2,5}-eq). De gewichtsbesparing is berekend op basis van EcoInvent aan de hand van het verschil in verreden tonkilometer. Dit levert een besparing van 0,0035 ton CO₂-equivalent.

In totaal is er met deze aanbesteding **34,6 ton CO₂-eq** vermeden, **1,3 ton NO_x-eq** en **0,15 ton fijnstof (PM_{2,5}-eq)**.

4.6 Discussie van de resultaten

Marktstandaard

De toepassing van MVI leidt alleen tot winst als de markt wordt uitgedaagd verder te gaan dan standaard geleverd kan worden zonder op MVI te hebben ingezet. De marktstandaard werd voor de effectmonitor bepaald in overleg met verschillende bij de aanbesteding betrokkenen en het RIVM. Dit is gedaan op basis van de aanwezige kennis en expertise met MVI-monitoring. Anderzijds werd bij de aanbesteding van de Kruissteeklapbrug de marktstandaard bepaald door

te kijken naar wat de andere inschrijvers beloofd hadden te leveren. Voor een beter beeld van de marktstandaard is het belangrijk de markt en brancheorganisaties te consulteren omdat zij vaak meer zicht hebben op wat er standaard wordt geleverd.

De deelnemers stelden dat in een aantal gevallen de marktstandaard ook voor winst kan zorgen, doordat het huidige functioneren van de aanbestedende dienst nog onderdoet aan de prestaties van wat standaard op de markt verkrijgbaar is. Met andere woorden: met het inkopen van de marktstandaard kan de eigen voetafdruk worden verlaagd. Dit is wat anders dan MVI. Met MVI wordt aan de ene kant meer markt gecreëerd voor bovengemiddeld duurzame producten of diensten en aan de andere kant de markt gestimuleerd om innovatieve producten en diensten aan te bieden.

Daarnaast is er discussie of MVI ook is bedoeld om te zorgen dat er geen producten en diensten onder de marktstandaard worden geleverd. In deze studie wordt dit niet gezien als MVI.

MVI in de ontwerpfase

De deelnemers gaven aan dat MVI-maatregelen die in de ontwerpfase zijn bepaald, bijvoorbeeld door het toepassen van de aanpak duurzaam GWW, niet zijn meegenomen in de effectberekening. In de monitoringsmethode dient de ontwerpfase ook inbegrepen te zijn in de monitor; het proces liet zien dat dit niet duidelijk was. Om dit aspect goed mee te kunnen nemen is het nodig dat alle keuzes voor duurzaamheid die gemaakt zijn in de ontwerpfase terug te vinden zijn in de aanbestedingsdocument of benoemd worden tijdens het bepalen wat er geleverd is, stap 4 van de methode. Voor de aanbestedingen uit de steekproef is er nagegaan welke MVI-keuzes in het ontwerp uiteindelijk zijn uitgevoerd en of dit nog meegenomen kon worden in de effectmeting.

Betrouwbaarheid van rekengegevens

De effectberekeningen zijn gedaan op basis van beschikbare kengetallen. Deze zijn niet altijd even robuust of ze vertegenwoordigen de afgesproken consensus. Daardoor moeten de uitkomsten van de effectmeting gezien worden als een zo goed mogelijke schatting van het effect. Waar voor transport goede data beschikbaar waren in EcoInvent om de berekening te maken, zijn voor andere berekeningen branchedata gebruikt, zoals voor LED-verlichting. Andere berekeningen zijn gedaan door leveranciers of op basis van door hen aangeleverde data. Voor de betrouwbaarheid van de effectmeting is het van belang kritisch met deze gegevens om te gaan en bij leveranciers te achterhalen op basis waarvan de berekeningen zijn gemaakt. Zo kon een aannemer de onderbouwing van de data niet leveren tijdens dit onderzoek. Het kunnen verifiëren en gebruiken van rekengegevens vraagt een bepaalde mate van expertise, die niet per se bij de waterschappen aanwezig is. In eerste instantie zullen zij daarom hierin begeleid of ondersteund moeten worden.

Regels voor effectberekening

Bij het berekenen van de klimaatwinst van energiebesparing discussieerden de deelnemers over de manier waarop dit gedaan moest worden; een besparing van ingekochte groene stroom of een besparing ten opzichte van de reguliere Nederlandse elektriciteitsmix. Een besparing van ingekochte groene stroom leidt in de berekening tot een factor 10 minder effect, dan

een besparing van de reguliere Nederlandse elektriciteitsmix. De klimaatwinst kan dus zowel op organisatieniveau worden berekend als een besparing van groene stroom, of op nationaal niveau als een besparing in het gebruik van de Nederlandse elektriciteitsmix. Waar deze situatie van toepassing was zijn beide rekenwijzen uitgevoerd. Dit helpt om de situatie te voorkomen waar er minder moeite wordt gedaan om energie te besparen als deze energie groen is dan als deze grijs is. Het is belangrijk om dergelijke rekenregels expliciet te maken, in het bijzonder wanneer er op de resultaten van de effectberekeningen gestuurd gaat worden.

Extrapolatie

Uiteindelijk kunnen de resultaten voor de steekproef geëxtrapoleerd worden naar de hele productgroep om een schatting te geven van de totale winst die hierbinnen behaald is door het toepassen van MVI. Voor een goede extrapolatie, moet er inzicht zijn in hoe groot de totale populatie is in aantal aanbestedingen en beter nog de financiële omvang van alle aanbestedingen per productgroep. Voor dit onderzoek is besloten de extrapolatiestap niet te maken, omdat dergelijk inzicht in de totale populatie niet beschikbaar was. Hierdoor kon er niet worden bepaald wat een representatieve steekproef moest zijn als basis voor de extrapolatie naar alle waterschappen.

4.7 Ervaringen van deelnemers met effectmonitoring

In deze paragraaf zijn de ervaringen van deelnemers met het uitvoeren van de effectmonitor beschreven aan de hand van de drie stappen zoals beschreven in Figuur 2.1. Deze stappen zijn: (4) bepalen wat er is geleverd, (5) bepalen van de marktstandaard, en (6) de kwantificering van de winst per aanbesteding.

Stap 4: Bepalen wat er geleverd is

Om te bepalen wat er is geleverd, is afstemming met de juiste betrokkenen nodig zoals de inkoper, contractmanager, projectleider, ingenieurs en duurzaamheidsadviseur. Vooral bij het bepalen of hetgeen dat aan MVI geleverd is de marktstandaard uitdaagt, bleek de dialoog met de betrokkenen essentieel. Leveranciers waren vaak bereid om vragen van de inkopers en deelnemers te beantwoorden en relevante gegevens boven tafel te krijgen. Niet altijd ging dit vlot en het kon lang duren tot de juiste personen bij de leverancier waren betrokken en de gegevens geleverd konden worden. Met name gedurende de zomerperiode zorgde dit voor vertraging voor de vervolgstappen in de monitor.

Naast afstemming was er ook inhoudelijke kennis van MVI nodig om te bepalen of de MVI-maatregelen relevant waren om op te nemen in de monitor. Zo kon het onduidelijk zijn of de MVI-maatregelen enkel betrekking hadden op de bedrijfsvoering van de leverancier of ook specifieke relevantie hadden voor het project van de opdrachtgever. Dit laatste was bijvoorbeeld het geval wanneer de leverancier werkte volgens de CO₂-Prestatieladder. Bij dit certificaat gaat het niet alleen om energiebesparing en CO₂-reductie op bedrijfsniveau, maar dienen de doelstellingen, maatregelen en eisen ook op projecten doorvertaald te worden. De beoordeling op projecten loopt mee in de jaarlijkse CO₂-Prestatieladder audit van het bedrijf. Aanbestedende diensten kunnen deze informatie en administratie opvragen of zelfs verplicht stellen te leveren.

De deelnemers gaven ook aan, dat er vaak geen duidelijke verantwoordelijkheid is voor wat wordt geleverd. Deze administratie of dit contractmanagement is vaker ingericht voor grotere contracten en minder bij kleinere onderhandse aanbestedingen. In de gesprekken benadrukte de aanwezigheid van het RIVM voor de waterschappen de belangrijkheid van goede administratie en de relevantie daarvan in de praktijk. Opvallend is dat de realisatie van social return vaak wel wordt geadmistreerd. In een aantal aanbestedingen werd dit uitgevraagd, maar kon het niet geleverd worden. Een reden die hiervoor genoemd werd, was dat er weinig tot geen beschikbaarheid is van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt die de juiste specialistische kennis bezitten.

In gesprek met leveranciers deden de deelnemers ook verrassende inzichten op. Zo bleek dat wat aan MVI was uitgevraagd niet altijd werd geleverd. Ook kwam het voor dat wat er aan MVI was opgenomen in een aanbestedingsoverzicht niet overeen kwam met de daadwerkelijke praktijk. Hiernaast werd het duidelijk dat sommige leveranciers al ambitieuzer zijn op MVI dan wat de opdrachtgever aan MVI had uitgevraagd. Eén waterschap kwam erachter dat leveranciers ook zelf doelen stellen op MVI en daarom bijvoorbeeld duurzaam beton al toepasten. De betreffende leverancier daagde het waterschap zelfs uit om ambitieuzer te zijn op MVI-gebied. Soms werd er dus meer aan MVI geleverd dan uitgevraagd. Of dat er na de gunning additionele MVI-aspecten zijn besproken met de leverancier en in het project zijn betrokken. MVI wordt dus niet alleen bepaald in de ontwerp- en aanbestedingsfase, maar ook in de uitvoeringsfase. De maatregelen die in de uitvoeringsfase extra zijn toegepast zijn, alhoewel belangrijk, niet meegenomen in de MVI-monitor.

Stap 5: Bepalen van de marktstandaard

Het bepalen van de marktstandaard is veelal gedaan in consultatie met de inkoopafdeling en op basis van de kennis van de deelnemers. Ook expertbeoordeling vanuit het RIVM was belangrijk. Over het bepalen van de marktstandaard hebben de deelnemers geen specifieke ervaringen gedeeld. De dialoog over de marktstandaard ging veelal samen met het bepalen van wat er is geleverd.

Stap 6: Kwantificering van de winst

De gegevens die nodig waren voor het kwantificeren van de winst, waren, ook al waren ze relatief eenvoudig van aard, vaak niet voorhanden. Deze gegevens konden meestal in afstemming met leveranciers verzameld worden. Over het algemeen reageerden de leveranciers op de verzoeken van de deelnemers. Het RIVM ondersteunde de deelnemers in het expliciet maken van welke gegevens daadwerkelijk moesten worden opgevraagd. Hiervoor waren vaak meerdere iteraties nodig, waardoor de leverancier meerdere malen benaderd moest worden.

Een aantal leveranciers had in de aanbesteding al berekend hoeveel CO₂-besparing de uitgevraagde maatregelen zouden opleveren. Nagaan of deze maatregelen ook daadwerkelijk waren genomen, was in deze gevallen genoeg om de winst te kwantificeren. De vraag hierbij was wel hoe betrouwbaar deze berekeningen waren en welke aannames zij hierin toepasten. Om dit te achterhalen is contact opgenomen met de leverancier, maar deze informatie kon echter niet worden geleverd.

5 Voorbeelden effectmeting buiten de steekproef

Hieronder volgen enkele voorbeelden van aanbestedingen waarbij de monitoringsmethode is toegepast. De voorbeelden zijn afkomstig uit aanbestedingen die later zijn geselecteerd (buiten de steekproef vallen) en tellen daarom niet mee in de resultaten van hoofdstuk 3 en 4. De voorbeelden geven inzicht in hoe de monitoringsmethode in de praktijk is toegepast; bij niet alle kon het effect berekend worden.

5.1 Voorbeeld: Slibtransport Waternet

Inputmonitoring (stap 3)

Waternet heeft in de periode 2017-2018 een aanbesteding gedaan voor baggerwerkzaamheden. De inzet op MVI vond plaats middels gunningscriteria op het thema klimaat en milieu:

- beperken CO₂-uitstoot door minder transportkilometers;
- CO₂-bewust certificaat/CO₂-Prestatieladder.

Bepalen wat er aan MVI is geleverd (stap 4)

De leverancier voldeed aan trede 5 op de CO₂-Prestatieladder, heeft een deel van de bagger gebruikt voor een kadeophoging en heeft zo veel mogelijk lokaal verwerkt.

Bepalen wat de marktstandaard is (stap 5)

De beperking van transportkilometers werd als standaard gezien in de markt. De rede hiervoor was dat dit reeds gebeurt omwille kostenefficiëntie. Het deel van de bagger dat in de kadeophoging is ingezet, werd gezien als innovatieve oplossing in het kader van circulaire economie; een voorbeeld voor de kansen van het voeren van een meer integraal beleid.

Kwantificeren van de winst (stap 6)

In totaal is er 6994 m³ bagger in de kadeophoging ingezet. Wanneer dit niet ingezet was, had deze hoeveelheid van een gronddepot moeten komen. Bij de inzet van bodem komt er doorgaans 51 kg CO₂-eq vrij per m³ op basis van een verplaatsing van 75 km over de weg.⁷ Door het inzetten van bagger in de kadeophoging is daarmee **365 ton CO₂-eq** vermeden.

5.2 Voorbeeld: Waterbouwkundige werken Brabantse Delta

Inputmonitoring (stap 3)

Waterschap Brabantse Delta heeft in de periode 2017-2018 een aanbesteding gedaan voor het realiseren van een afvalwaterpersstation (AWP 2.0). In de aanbesteding is MVI toegepast door het opnemen van gunningscriteria:

- het opstellen van een meerjarig onderhoudsplan voor minimaal vijftien jaar.

⁷ Kengetal op basis van Nationale Milieu Database 2.3.

Bepalen of wat er aan MVI is geleverd de markt uitdaagt (stap 4 en 5)
 Het uitvragen van een meerjarig onderhoudsplan komt bij AWP's zelden voor en daagt de markt dus uit. Bij het consulteren van de leverancier bleek dat de aannemer geen speciale ontwerpaanpassingen of werkzaamheden had uitgevoerd ten aanzien van het meerjarig onderhoudsplan. De aannemer heeft wel maatregelen getroffen die milieuwinst behalen, zoals het toepassen van groen beton en het beslissen tot het niet bouwen. Echter, deze maatregelen werden niet naar aanleiding van de uitvraag op MVI genomen, maar vanuit de duurzaamheidsambities van de aannemer. Achteraf werd het duidelijk dat tijdens de planvormingsfase afwegingen zijn genomen op het gebied van duurzaamheid, echter kwamen deze niet expliciet terug in de aanbestedingsdocumenten of tijdens het vaststellen wat er aan MVI was geleverd. Ook was er sprake van een maatregel die initieel was meegenomen in de inputmonitoring, namelijk de eis om het afvalwaterpersstation van het gas af te halen. Achteraf bleek echter dat deze eis pas bij het contractmanagement was toegevoegd naar aanleiding van media-aandacht over de Groningse gaswinning. Daardoor werd deze maatregel niet meegenomen in de effectberekening.

Kwantificeren van de winst (stap 6)

In dit project zijn maatregelen genomen in de planvormingsfase, maar konden omwille van de tijd niet worden gekwantificeerd. Het doorlopen van de effectmeting heeft echter wel waardevolle inzichten opgeleverd over de manier waarop MVI intern wordt geadmistreerd en de ambitie waarmee MVI wordt uitgevraagd.

5.3 Voorbeeld: Waterbouwkundige werken HHSK

Inputmonitoring (stap 3)

Hoogheemraadschap Schieland en de Krimpenerwaard heeft in de periode 2017-2018 een aanbesteding gedaan voor het ontwerp en de realisatie van een nieuwe polymeer installatietank bij hun afvalwaterzuiveringsinstallatie.⁸ Bij deze aanbesteding is MVI ingezet door het stellen van eisen en gunningscriteria op het thema klimaat, circulair en social return:

- duurzame verlichting;
- bijdrage aan maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO), zoals de CO₂-Prestatieladder;
- afvoer van materiaal op duurzame wijze;
- inzet van personeel met afstand tot de arbeidsmarkt.

Bepalen wat er aan MVI is geleverd (stap 4)

Uiteindelijk zijn de onderstaande MVI-maatregelen opgeleverd:

- Er is LED-verlichting in de installatieruimte opgehangen.
- De aannemer geeft aan dat er met de nieuwe polymeer installatietank minder chemicaliën nodig zijn tijdens het gebruik.
- De aannemer geeft aan dat de nieuwe polymeertank niet vijftien, maar twintig jaar mee kan.

⁸ Een polymeer installatietank wordt ingezet in de afvalwaterzuivering om het slib te laten binden tot een slibvlok door middel van het toevoegen van een polymeer. De slibvlokken kunnen dan door middel van ontwateringstechnieken worden gescheiden van de waterfractie.

- De aannemer heeft de oude polymeertank opnieuw ingezet bij een agrariër.
- Medewerkers van de aannemer die werken aan de installatie zijn woonachtig binnen een straal van zeventig km van de werklocatie.

Bepalen wat de marktstandaard is (stap 5)

Een deel van deze maatregelen gaat verder dan wat marktstandaard is en kan gekwantificeerd worden. De levensduurverlenging van de tank wordt niet als marktuitedagend gezien, omdat het waterschap vaak al langer met hun installaties doen dan vijftien jaar. Het inzetten van medewerkers dichterbij de werklocatie is aangenomen als dagelijkse gang van zaken; er wordt hierop al optimaal ingezet vanwege kostenbesparing. De LED-lampen wijken af van de marktstandaard spaarlampen. Het hergebruiken van de oude polymeertank wordt niet gezien als marktstandaard, evenals de vermindering op het gebruik van chemicaliën.

Kwantificeren van de winst (stap 6)

Bij de vervanging van verlichting door LED-verlichting werd uitgegaan van de volgende gegevens:

- Een besparing van 10 W per LED-lamp ten opzichte van een spaarlamp en een levensduur van 35.000 branduren.⁹
- Er zijn vijf lampen vervangen. Deze lampen branden acht uur per werkdag.
- Het hoogheemraadschap koopt 100% Nederlandse windenergie in.

Dit geeft een besparing van 20,8 kWh per LED-lamp per jaar. De besparing in energie kan worden berekend als een besparing van gebruikte windenergie en als besparing op gebruikte Nederlandse elektriciteitsmix (zie paragraaf 4.2 en 4.4). Dit maakt dat door de inzet van LED-verlichting 1,2 kg CO₂-eq per jaar wordt bespaard kijkend naar windenergie en 68 kg CO₂-eq per jaar wordt bespaard kijkend naar Nederlandse elektriciteitsmix.¹⁰ Over de levensduur van de verlichting is dat respectievelijk 4 kg CO₂-eq en 145 kg CO₂-eq.

Voor het berekenen van het effect van het hergebruiken van de oude polymeertank is uitgegaan dat dit een klimaatvoordeel oplevert voor zowel het hoogheemraadschap als voor de boer. Er is een 50/50-verdeling aangehouden. Van de tank was het alleen bekend waarvan het was gemaakt; HDPE. Op basis van dit gegeven is een emissiefactor van EcoInvent gebruikt. Bij de productie van deze grondstof komt 2 kg CO₂-eq per kg HDPE vrij. De tank heeft een gewicht van 325 kg. Door de uitgespaarde productie van HDPE wordt een besparing van 592 kg CO₂-eq gerealiseerd, waarvan 296 kg CO₂-eq wordt toegerekend aan het hoogheemraadschap.

Hiernaast is er ook besparing op het thema circulair door het hergebruik van grondstoffen. Ook hier is uitgegaan van een 50/50-verdeling van de winst. Door de tank nogmaals in te zetten is er 325 kg HDPE bespaard, wat resulteerde in een besparing van 162,5 kg HDPE. Dit kan met een

⁹ <https://www.lampdirect.nl/lumen-naar-watt> ;<https://www.ledlampenfabriek.nl/levensduur/>

¹⁰ <https://www.co2emissiefactoren.nl/>; laatst bezocht op 10-12-2019.

emissiefactor uit EcoInvent omgerekend worden naar olie-equivalenten;¹¹ een gemeenschappelijke indicator voor producten gemaakt uit olie. De winst komt dan neer op 268 kg olie-equivalenten.

In totaal is met deze aanbesteding tussen de **0,30** en **0,44 ton CO₂-eq** en **0,27 ton olie-eq** vermeden.

¹¹ Per kg HDPE is er 1,7 kg olie equivalent nodig.

6 Procesbevindingen ten aanzien van MVI

Tijdens de uitvoering van de monitoringsmethode deelden de deelnemende waterschappen hun bevindingen betreffende het MVI-proces en de inbedding daarvan in de bredere organisatie. In dit hoofdstuk zijn deze bevindingen uiteengezet.

6.1 Het MVI-proces

Vorbereiden van de opdracht

De deelnemers benadrukten, dat leveranciers al zo vroeg mogelijk in het aanbestedingsproces betrokken dienen te worden. Dit helpt zowel met het in kaart brengen van de mogelijkheden tot innovatie, als bij het vaststellen van de MVI-ambitie. In consultatie met de leveranciers kan duidelijk worden dat marktpartijen ook al eigen MVO-doelstellingen hebben die ze middels projecten willen behalen en al verder zijn dan waterschappen verwachten op dit gebied. Eén van de deelnemers kwam tijdens gesprekken met de leverancier erachter dat de doelstellingen van de leverancier ambitieuzer waren dan wat er door het waterschap was uitgevraagd. Ook bij het toepassen van de aanpak Duurzaam GWW was de ervaring dat dit voor een nuttige dialoog met de markt zorgde en daarmee tot innovatie leidde.¹² De deelnemers vonden de aanwezigheid van (in-house) specialistische kennis over MVI vanuit de opdrachtgever van belang om deze gesprekken goed te kunnen voeren.

De deelnemers merkten op dat de uitvraag op MVI vaak niet leidt tot uitdaging van de markt. Het was niet altijd duidelijk hoe er een scherpere uitvraag kon worden gedaan. Helder communiceren van verwachtingen met de markt werd als één van de oplossingsrichtingen gezien, waardoor marktpartijen gericht worden gestimuleerd om te innoveren. Een andere optie was om meer gebruik te maken van functioneel aanbesteden, waarin leveranciers meer creatieve opdrachtruimte hebben, in plaats van vooraf de opdracht te specificeren middels eisen. Dit vraagt dan wel om een ander proces dan waar de meeste waterschappen vertrouwd mee zijn en bewezen effectief is. De deelnemers willen meer met functioneel aanbesteden experimenteren.

Verder werd aangegeven dat tijdens het specificatieproces beter gebruik gemaakt kan worden van bestaande MVI-kennis en -tools, zoals van de PIANOo-criteria.¹³ In het algemeen geven deelnemers aan dat de bestaande criteriadocumenten meer onder de aandacht kunnen worden gebracht bij inkopers. Bijvoorbeeld, door op een logisch moment tijdens het invoeren van een aanbesteding in het systeem automatisch de criteria te tonen.

Tot slot werd duidelijk dat er meer mogelijk was bij het uitvragen op de CO₂-Prestatieladder. Bij dit certificaat gaat het niet alleen om het nemen van maatregelen op bedrijfsniveau, maar ook op projectniveau.

¹² <https://www.duurzaamgww.nl/>; laatst bezocht op 09-12-2019.

¹³ <https://www.mvicriteria.nl/nl>; laatst bezocht op 09-12-2019.

Aanbestedende diensten kunnen dus specifiek in de uitvraag opnemen dat projectmaatregelen genomen én verantwoord dienen te worden.

Doorlopen aanbestedingsprocedure

De deelnemers vonden het systematisch administreren van aanbestedingen en relevante informatie belangrijk, zoals de inzet op MVI. Eén systeem dat hiervoor gebruikt kan worden is MVIZET. Aanbestedingen die in een Excel-lijst geadministreerd staan, kunnen worden geïmporteerd naar MVIZET. Onderhandse aanbestedingen die veelal niet worden geadministreerd moeten wel nog worden toegevoegd. Op zo'n manier administreren vraagt wel de nodige inspanning. Maar het maakt relevante overzichten en informatie ook toegankelijk voor de bredere organisatie, zoals voor de duurzaamheidsadviseur die betrokken is bij het monitoren van MVI.

Uitvoeren van de opdracht

Het kwam regelmatig voor dat de deelnemers erachter kwamen dat hetgeen wat aan MVI is uitgevraagd niet was geleverd. Het was echter vaak moeilijk te achterhalen wat er wel en niet was geleverd en waarom. Een aantal redenen die wel benoemd konden worden, waren de additionele kosten, niet passende functionele eigenschappen en haalbaarheid. Contractmanagement is vaak niet ingericht, waardoor het administreren en verifiëren van wat er aan MVI is geleverd moeilijk is of niet plaatsvindt. Dit is frequenter het geval bij kleinere contracten dan bij grotere contracten, waarbij contractmanagement meer (financieel) haalbaar is.

6.2 Inbedding van MVI in de organisatie

Bestuur en ambities

De deelnemers zien dat duurzaamheidsambities goed zijn beschreven in beleidsstukken. Momenteel wordt vooral op de thema's klimaat en circulair ingezet, en in mindere mate op de thema's milieu en biobased. Echter blijft het vaak onduidelijk hoe deze ambities vertaald kunnen worden in laagdrempelige en praktische eisen en criteria voor in de uitvraag. Dit geldt het minste voor het thema klimaat.

Afstemming binnen en buiten de organisatie

Samenwerking binnen de organisatie werd als belangrijke factor genoemd om duurzaamheidsambities concreet uit te werken. Bijvoorbeeld, door een aantal indicatoren te kiezen om als organisatie mee aan de slag te gaan, zoals energiegebruik, CO₂-uitstoot en Milieukostenindicator (MKI). Het leren van voorbeeldprojecten binnen de organisatie en van andere waterschappen werd ook als mogelijkheid gezien om hierin een stap verder te maken.

Verdergaande afstemming binnen de organisatie werd ook gezien als een voorwaarde om MVI effectiever in te zetten. De afdeling inkoop is uiteindelijk maar een kleine schakel in het proces van aanbesteden; betrokkenheid van het bestuur, interne opdrachtgever, contractmanagement en ook leveranciers zijn nodig. MVI kan alleen succesvol zijn als al deze onderdelen van de organisatie meewerken en de juiste informatie op orde hebben en kunnen delen. Hoe eerder de afdeling inkoop bij het project aan tafel zit, hoe gemakkelijker er vanaf

de ontwerpfase kan worden nagedacht hoe er in de inkoopfase kan worden uitgevraagd op MVI.

Bewustwording, kennis en ontwikkeling

De bevinding werd gedeeld dat er nog veel te winnen is aan bewustwording van MVI binnen de organisatie. De uitdaging is om MVI goed te laten landen in de werkprocessen, zodat de juiste informatie op logische plekken wordt geadmineistreerd en collega's hier makkelijk bij kunnen. Er is tevens nog veel ruimte om kennis, vaardigheden en structureel gebruik van MVI-tools te vergroten, zoals MVIZET, de aanpak duurzaam GWW en DuboCalc. Ook kennis van de MVI-criteria en bijbehorende PIANOo-documenten kan worden vergroot.

Capaciteit

De deelnemers geven aan dat er capaciteit nodig is om MVI beter te kunnen meenemen in aanbestedingen. De tijds- en administratieve druk in de afdeling inkoop is hoog en de werving van nieuw personeel blijkt moeilijk. Hiernaast wordt medewerking gevraagd voor initiatieven zoals MVIZET en aanpak Duurzaam GWW. Het krijgen en geven van prioriteit aan MVI naast de dagelijkse verantwoordelijkheden wordt als een spanningsveld ervaren.

7 Conclusies en aanbevelingen

In dit afsluitende hoofdstuk worden de conclusies gepresenteerd van het verkennend onderzoek naar het monitoren van Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) door de waterschappen. Op basis van de bevindingen in dit onderzoek worden aanbevelingen gedaan voor het ontwikkelen van een gedragen en passende waterschapsbrede monitor MVI.

7.1 Conclusies

Het doel van het onderzoek was om het effect te berekenen van MVI voor een steekproef van aanbestedingen en deze resultaten te gebruiken om voor alle waterschappen een uitspraak te doen over het effect van MVI door middel van extrapolatie. Hiertoe hebben zeven waterschappen, onder begeleiding van het RIVM, met veel interesse en inzet de monitoringsmethode verkend en uitgevoerd.

De steekproef heeft geresulteerd in 22 aanbestedingen die op de inzet van MVI zijn geëvalueerd: veertien keer waterbouwkundige werken, vijf keer slibtransport en drie keer afvalinzameling en -verwerking. MVI werd in minimaal de helft van de aanbestedingen uitgevraagd middels gunningscriteria, of eisen strenger dan de PIANOo-minimumeisen. De meeste aandacht ging uit naar de thema's klimaat en circulair. Tussen deelnemers bestonden duidelijke verschillen in hoeverre de inputmonitor uitgevoerd kon worden en de inspanning die daarvoor nodig was. Dit had vooral te maken met de manier waarop aanbestedingen werden geadministreerd, het gemak waarmee benodigde inkoopinformatie verzameld kon worden en tijdsdruk en dagelijkse prioriteiten bij de inkoopafdeling.

Het effect van MVI kon worden bepaald voor tien aanbestedingen, waarvan zes aanbesteding de marktstandaard uitvroegen – en daarmee een effect van 'nul' hebben – en vier aanbestedingen die de markt verder uitdaagden. Van deze vier aanbestedingen kon voor uiteindelijk drie aanbestedingen het effect berekend worden. Dit heeft geresulteerd in de onderstaande effecten:

- klimaat: 79 ton CO₂-equivalenten bespaard;
- milieu: 1,3 ton NO_x en 0,15 ton fijnstof (PM) bespaard;
- biobased: effect niet kunnen kwantificeren;
- circulair: effect is 'nul';
- social return: effect is 'nul'.

Interne en externe afstemming was een belangrijke voorwaarde om de juiste gegevens voor de effectmeting te verzamelen. Het bleek dat het niet altijd duidelijk was wat er geleverd of gerealiseerd was aangezien dit niet altijd wordt geadministreerd. De rol van een rijksinstituut als het RIVM als begeleider en aanjager van het proces werd als belangrijk gezien; extra 'gewicht' werd toegekend aan het proces en werd kennis over effectmeting op de juiste momenten ingebracht.

Tijdens het uitvoeren van monitoringsmethode stelden de deelnemers dat nog veel te winnen is aan bewustwording en gebruik van MVI in het dagelijkse werk. Hiertoe werd afstemming met de inkoop en interne opdrachtgever, het zo vroeg mogelijk betrekken van marktpartijen, het systematisch en overzichtelijk administreren van MVI-informatie en de aanwezigheid van voldoende capaciteit als nodig gezien.

Uiteindelijk kon voor minder aanbestedingen het effect worden bepaald dan bij de start van het onderzoek de ambitie was. Ook kon de extrapolatie naar alle waterschappen niet worden gedaan. Dit betekent echter niet dat er weinig resultaten zijn behaald. Integendeel, de deelnemende waterschappen hebben in dit project praktische ervaring opgedaan met het monitoren van MVI en inzicht gekregen in het belang van het betrekken van de juiste personen en wat er nodig is aan afstemming, middelen en bewustwording in de organisatie om dit te bewerkstelligen. Tijdens dit proces hebben de deelnemende waterschappen ervaren dat het uitvoeren van de monitoring een iteratief proces is dat goed in de hele organisatie moet zijn ingebed; elke stap hierin was daarom waardevol als leermoment.

7.2 Aanbevelingen

De ervaringen met het monitoren van MVI door de deelnemende waterschappen zijn gebruikt om de onderstaande aanbevelingen te formuleren voor de korte, middellange en lange termijn.

Kortetermijnaanbevelingen

Bouw voort op bestaand enthousiasme en netwerk: De Unie van Waterschappen en deelnemende waterschappen stellen voor om eerst te richten op het doen, meten en delen van MVI-icoonprojecten. Dit kan in de vorm van een community-of-practice of leernetwerk waarbinnen leren en kennis uitwisselen over het meten van effecten een centrale plaats heeft. De activiteiten van een dergelijk netwerk kunnen op een positieve manier bijdragen aan het creëren van draagvlak en brede participatie van de waterschappen met effectmeting. Na een periode van bijvoorbeeld twee jaar kan worden bepaald wat nodig is om de effectmeting weer een stap verder te krijgen.

Middellangetermijnaanbevelingen

- Er komt veel kijken bij het monitoren van MVI. Begin daarom eerder met een werkbare kleine opzet om ervaring op te bouwen en lessen te delen, dan met een grootse aanpak. Dit kan worden gerealiseerd door aan een beperkt aantal productgroepen met een beperkt aantal waterschappen te werken. Ontwikkel daarna op basis van o.a. de opgedane ervaringen in dit project en de aanbevelingen een breed gedragen routekaart voor het gaan monitoren van MVI voor alle waterschappen en productgroepen.
- Interne en externe gesprekken werden als waardevol ervaren. Stimuleer dialoog binnen de organisatie en met leveranciers. Dit ondersteunt de uitvoering van de monitor en het leerproces. De dialoog levert daarnaast veel inzichten op ten aanzien van het toepassen van MVI binnen de waterschappen.
- Het monitoren van MVI vraagt extra inzet, met name van de inkoopafdeling. Zorg dat duurzaamheid vanuit de hele organisatie

een duidelijke prioriteit is en maak vervolgens ook voldoende tijd en capaciteit vrij voor het toepassen van MVI.

- Een goed voorbeeld doet goed volgen. Blijf het in kaart brengen van het effect van icoonprojecten meenemen in het proces, deel de resultaten en vier de successen. Positieve beloning en stimuleren van de betrokken medewerkers kan helpen om te motiveren. Het succesvol uitvragen van MVI kan ook als inspiratie dienen voor andere waterschappen.
- De rol van het RIVM als aanjager, expert monitoring en procesondersteuner was belangrijk. Stel daarom een kerngroep in die het voortouw gaat nemen in de vormgeving, uitvoering, kennisontwikkeling en kennisdeling van de waterschapsbrede monitor en zorg dat zij hiervoor voldoende capaciteit, kennis en middelen hebben.

Inhoudelijke aanbevelingen

- Vaststellen van de scope: Bepaal waterschapsbreed waarop er per jaar gemonitord wordt in termen van duidelijke gedefinieerde productgroepen (via PIA-indeling inkooppakketten), tijdsperiode en MVI-thema's inclusief de typen effecten. De gemaakte keuzes in dit onderzoek ten aanzien van de tijdsperiode (2017-2018) en gekozen MVI-thema's (klimaat, milieu, circulair, biobased, social return) kunnen hierbij als uitgangspunt dienen.
- Inkoopoverzichten: Begin voor de vastgestelde scope met het samenstellen van waterschapsbrede overzichten van aanbestedingen en spend-gegevens, zodat extrapolatie naar alle waterschappen mogelijk wordt.
- Administratie van aanbestedingen: Stimuleer het administreren van aanbestedingen en relevante informatie. Maak afspraken over het type en omvang van aanbestedingen die worden geadministreerd. Neem per aanbesteding in ieder geval mee wat er aan MVI is uitgevraagd en geleverd. Bij voorkeur gebeurt dit op een manier waarmee onderlinge vergelijking tussen waterschappen mogelijk is en vergemakkelijkt wordt. De MVIZET-tool kan bijvoorbeeld hierbij helpen.
- Contractmanagement: Er is vaak geen verantwoording over wat er is geleverd aan MVI. Spoor waterschappen aan om contractmanagement hierop in te richten. Neem het aanleveren van informatie ter verantwoording en berekening van het effect op als eis of criteria in de uitvraag.
- Representatieve steekproef: Bepaal voor de geselecteerde scope wat een adequate steekproef is. Met name of er gestratificeerd moet worden naar type aanbesteding en omvang van aanbestedingen. Hoe statistisch een goede steekproef te nemen in deze aanpak is nog een onderzoeksvraag. Dat komt doordat de kenmerken van de totale longlist niet inzichtelijk zijn. Dit is geen reden om niet al te beginnen, want de resultaten hebben zeggingskracht: ze zijn het beste dat er nu is. Schrijf duidelijk voor aan degene of de afdeling die de steekproef uitvoert hoe dit gedaan dient te worden zodat de resultaten tussen waterschappen zo vergelijkbaar mogelijk zijn.
- Effect berekenen: Begin voor de overeengekomen scope met vaststellen welke kengetallen, bijvoorbeeld op basis van de Nationale Milieu Database, en rekenregels nodig zijn voor het

berekenen van de belangrijkste MVI-maatregelen. Het maken van afspraken hierover vergemakkelijkt en geeft inzicht in de betrouwbaarheid van de effectbepaling. Ook kan hier worden gedacht aan begeleidende documenten en handleidingen.

Langetermijnaanbevelingen

- Stimuleer dat de monitoringresultaten een plaats krijgen binnen besluitvorming. Bijvoorbeeld door de effectmeting verplicht te stellen, daar consequenties aan te verbinden en het naast financiële aspecten in bestuurlijke beslissingen mee te wegen.
- Beleg de collectieve voorwaarden die nodig zijn om de monitor te kunnen blijven uitvoeren door individuele waterschappen en richt een proces in om uitgangspunten van de monitor up-to-date te houden. Dit zou bij de Unie van Waterschappen kunnen of een andere derde partij.
- Ontwikkel een proces voor het systematisch delen van kennis, ervaringen en voorbeelden ten aanzien van het monitoren van MVI.

Inhoudelijke aanbevelingen

- Vergroot de scope waarop MVI gemonitord wordt zodat de set productgroepen samen een goed beeld geven van het effect van inkopen. Hierbij kan worden gekeken hoe het monitoren van productgroepen op nationaal niveau plaatsvindt (RIVM, 2018).
- Evalueer en update de uitgangspunten voor de effectberekening na elke monitoringsperiode.
- Automatiseer en integreer de effectmeting zo veel mogelijk in bestaande administratieve- en werkprocessen, zodat de uitvoering en updaten eenvoudiger wordt.
- Extrapoler de resultaten van de individuele waterschappen naar alle waterschappen om inzicht te krijgen in de bijdragen van inkopen aan duurzaamheidsdoelstellingen van de sector.

Referenties

- Milieu Centraal, 2016. Factsheet klimaatverandering. Beschikbaar via: <https://www.milieucentraal.nl/media/3208/factsheet-klimaatverandering-oktober-2016.pdf> (12-02-2020).
- Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 2019. *Klimaatakkoord*. Beschikbaar via: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/klimaatverandering/documenten/rapporten/2019/06/28/klimaatakkoord> (04-02-2020).
- Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2016. *Het Rijksbrede programma Circulaire Economie 'Nederland circulair in 2050'*. Beschikbaar via: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/circulaire-economie/documenten/rapporten/2016/09/14/bijlage-1-nederland-circulair-in-2050> (04-02-2020).
- Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2017. *Grondstoffenakkoord*. Beschikbaar via: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2017/01/24/grondstoffenakkoord-intentieovereenkomst-om-te-komen-tot-transitieagenda-s-voor-de-circulaire-economie> (04-02-2020).
- Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, 2018. Beschikbaar via: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2018/01/15/van-veldhoven-ontvangt-plannen-voor-duurzaam-nederland> (04-02-2020).
- MVIZET, 2019. Beschikbaar via: <https://www.pianoo.nl/nl/themas/maatschappelijk-verantwoord-inkopen-duurzaam-inkopen/praktijk-tools/mvi-zelfevaluatie-tool> (04-02-2020).
- PIANOO, 2019. Beschikbaar via: <https://www.pianoo.nl/nl/themas/maatschappelijk-verantwoord-inkopen-duurzaam-inkopen/ontwikkelingen/klimaatveloppe-impuls#impulsrijksinkoop> (04-02-2020).
- RIVM, 2017. *Tools voor Maatschappelijk Verantwoord Inkopen*. RIVM-rapportnummer 2016-0204, Bilthoven. Beschikbaar via: http://www.rivm.nl/Documenten_en_publicaties/Wetenschappelijk/Rapporten/2017/januari/Tools_voor_Maatschappelijk_Verantwoord_Inkopen (04-02-2020).
- RIVM, 2018. *Het effect van Maatschappelijk Verantwoord Inkopen*. RIVM-rapportnummer 2018-002. Beschikbaar via: <https://www.rivm.nl/publicaties/effect-van-maatschappelijk-verantwoord-inkopen> (04-02-2020).
- RIVM, 2019. *2019 emissiefactoren voor snelwegen en niet-snelwegen*. Beschikbaar via: <https://www.rivm.nl/emissiefactoren> (19-02-2020).
- Unie van Waterschappen, 2019. *Klimaatmonitor Waterschappen 2018*. Beschikbaar via: <https://www.uvw.nl/publicatie/klimaatmonitor-waterschappen-2018/> (04-02-2020).

Bijlage 1. Lijst van deelnemers

Waterschap	Deelnemer	Functie
Hoogheemraadschap van Schieland en de Krimpenerwaard	Sisca Liem	Adviseur aanbestedingen en inkoop
Waternet	Cees Bunschoten	Adviseur Duurzaam GWW
Hoogheemraadschap van Delfland	Bas Nanninga	Senior beleidsadviseur Circulaire economie
Waterschap Noorderzijlvest	Esther de Boer	Inkoop Trainee
Waterschap Brabantse Delta	Marieke Wijnands	Adviseur duurzaamheid
Waterschap Vallei en Veluwe	Berrie Vriezenga	Beleidsadviseur inkoop
Waterschap Rivierenland	Ria van Os	Senior adviseur inkoop
Unie van Waterschappen	Meinke Schouten	Beleidsadviseur Duurzaam Opdrachtgeverschap en Circulaire Economie

Bijlage 2. Stappenplan MVI-monitoring waterschappen

Hoe monitor je als organisatie het effect van MVI?

Inputmonitoring

- Bepalen van focus, niet alles tegelijk willen doen:
 - selecteren van productgroepen op basis van omvang/spend, aantal tenders, zichtbaarheid, MVI-potentie;
 - afbakening van de productgroepen aan de hand van PIA-inkooppakketindeling codes;
 - kiezen van een monitoringsperiode;
 - kiezen type effecten.
- Opstellen van een longlist van de aanbestedingen:
 - voor de geselecteerde PIA inkooppakket codes;
 - voor de gekozen periode.
- Steekproef:
 - wanneer mogelijk rekening houden met omvang en type aanbestedingen om betrouwbaarheid te vergroten.
- Check inzet op MVI:
 - doornemen van de aanbestedingsdocumenten op inzet van MVI;
 - score afstemmen met collega die betrokken is geweest bij aanbesteding en check ook op verborgen MVI-eisen in het bestek;
 - vaststellen of en hoe MVI is ingezet in de ontwerpfase.

Effectmonitoring

- Bepalen wat er aan MVI is geleverd:
 - afstemmen met interne en externe betrokkenen.
- Bepalen of de uitvraag de markt uitdaagt:
 - op basis van wet- en regelgeving en expert judgement;
 - afstemmen met betrokken collega en eventueel leveranciers.
- Verzamelen van inkoopgegevens:
 - op de punten waar de markt is uitgedaagd, gegevens verzamelen hoe de MVI-maatregel berekend kan worden;
 - doe navraag bij de leveranciers of zij reeds effectberekeningen hebben gedaan en kunnen delen;
 - verzamelen informatie over wat er is geleverd;
 - verzamelen van kengetallen en emissiefactoren om het effect te berekenen.

Extrapolatie

- Vertaling van het berekende effect in de steekproef per productgroep naar een schatting van het effect voor de hele productgroep op basis van omvang of aantallen.

Bijlage 3. Verslagen van de bijeenkomsten

1. Verslag van de startbijeenkomst, 22 mei 2019

De eerste bijeenkomst stond in het teken van het definiëren van de scope en introductie van het proces, selectie productgroepen, selectie van de MVI-thema's en voorbereiding op de inputmonitoring.

1.1 Effect meten van MVI

Geleerde lessen over MVI

- Leveranciers kunnen vaak al meer leveren op MVI dan gedacht.
- Belangrijk om steun te hebben uit de organisatie, al willen die soms teveel tegelijk als de markt nog niet klaar is. De markt is misschien niet klaar om op alle gewenste punten te leveren, maar dan wel op een aantal. Een voorlichtingsbijeenkomst kan helpen om diensten te stimuleren toch mee te doen om de verwachtingen duidelijk te schetsen.

Welke barrières voorzien jullie om de monitor uit te voeren (eventuele oplossingen bijgevoegd)?

- Er zijn al veel initiatieven op MVI die veel capaciteit vragen, zowel intern als extern, zoals Actieplan MVI & aanpak duurzaam GWW (verplicht boven 5 ton), MVIZET verplicht, benchmarking en de waterschapspiegel. Hoe zorgen we ervoor dat we niet divergeren als we kijken naar allerhande activiteiten en initiatieven op dit gebied? RIVM is aangesloten op veel belangrijke initiatieven en loopt voorop op zowel nationaal als Europees niveau. Aansluiting zoeken blijft echter een lopend vraagstuk en nieuwe initiatieven mogen altijd worden genoemd. Wat wordt geleerd in de waterschappen kan via het RIVM ook worden ingebracht in het ontwikkelen van de nationale monitor.
- Kan ook gebruikmaken van externen: Effect monitoren heeft effect op beschikbaarheid van mensen. Grote waterschappen hebben niet per se meer mankracht dan kleine waterschappen op inkoop.
- Gebruik van MVIZET geeft wel overzicht, maar geen inzicht. Bevat alleen openbare aanbestedingen terwijl 90% van aanbestedingen onderhands gaan.
- Hoe weten we of diensten het echte verhaal vertellen of een verkooppraatje?
- Voor de productgroep Werken is het moeilijk om achteraf te bepalen welke materialen en hoeveelheden er zijn gebruikt door onverwachte omstandigheden (weg over de dijk, bom eronder). Voor andere productgroepen zoals catering en facilitair is eenvoudiger vooraf in te schatten wat gebruikt wordt. Contractmanager kan niet alles bijhouden, vooral niet bij complexe projecten. Kunnen wel vragen de belangrijkste factoren bij te houden; bijvoorbeeld staal, beton, chemicaliën, water en energie.
- Voor sommige projecten, zoals dijken, is het moeilijk een referentie te bepalen. Er is geen gemiddelde dijk op de markt. Een ander voorbeeld is baggeren, wat is daarin een marktstandaard?

- Vraagstelling: Als we vooraf om meer data gaan vragen, gaat het dan ook meer kosten om al die data bij te houden gedurende het project?
- Voor effectmonitoring is het mooi meegenomen als we kunnen meten. Kan het niet, dan kijken we waar het aan ligt. Ook beginnen we nu met deze monitor en gaan we in de komende jaren hierover leren. Niet alles hoeft nu perfect.

1.2 Selectie van productgroepen

RIVM heeft op basis van een uitdraai van TenderNed een overzicht gemaakt van de aanbestedingen door de waterschappen en een poging gedaan deze in productgroepen te categoriseren. De aanbestedingen in TenderNed zijn echter alleen die van boven 1,5 miljoen Euro. Bij het kiezen van productgroepen gaan we in de eerste instantie uit van de categorieën die de waterschappen hanteren en niet zozeer uit van de naamgeving van PIANOo. Dat kunnen dus ook productgroepen zijn die niet in de lijst staan. GWW komt er in ieder geval in, maar moet verder gespecificeerd worden naar behapbare productgroep.

Op basis van omvang, aantallen, potentie MVI en de zichtbaarheid, koos elk waterschap eerst individueel de meest passende productgroepen. Daaruit kwam deze *longlist* van productgroepen om te gaan meten:

1. *Beschoeiingsmateriaal*: oeverbescherming. Veel pilots, zoals samengeperste autobanden. Valt niet onder waterbouwkundige werken.
2. *Waterbouwkundige werken*: installaties maken en onderhouden, gemalen, watergebiedsplannen, stuwen, dammen. Veel mogelijkheden om duurzamer te bouwen. Misschien twintig projecten per jaar.
3. *Dienstkleding*: is veel impact te behalen op textiel. Heeft ook een leernetwerk van PIANOo.
4. *Wagenpark*.
5. *Afvalverzameling en verwerking*: winst op transport en verwerken te behalen. Heeft veel potentie. Breed, maar behapbaar. Te maken met groenafval en zandafval uit zuiveringen.
6. *Maaiwerkzaamheden*: kanten maaien, vergisten of hergebruiken (volgens wetgeving moet het verbrand worden) gaat misschien over een 1 miljoen Euro per jaar. Veel maaiwerkzaamheden zijn wel uitbesteed. Hoe kunnen we deze monitoren? Wordt in deze groep wel veel gestuurd op MVI.
7. *Slibverwerking*: bestaat uit bagger, slib en afval. Baggeren betreft meer dan 20 miljoen Euro. Potentieel om CO₂-uitstoot te verminderen door gebruik materialen. Weten precies welke chemicaliën worden gebruikt (bijvoorbeeld door LCA-perspectieven). Er zijn echter nog niet genoeg alternatieven voor groene chemicaliën om dit een interessante groep te maken om op te sturen. Baggeren valt onder de categorie werken.
8. *Sliptransport*: moet weer worden aanbesteed. Kan ook letten op CO₂-uitstoot en soort vrachtwagens.
9. *Elektriciteit*: is al veel bekend voor CO₂-footprint.
10. *Zonnepanelen*: nog 5 miljoen Euro aan te besteden; wat levert het op? Toestemming vragen om leverancier te mogen zijn;
11. *Gemalen*: veel TCO (total cost of ownership), kan rekenen aan energiegebruik.

12. *Grondwerken*: kaderophoging, onderhoud waterkeringen, duikversterking.
13. *Vistrappen, visliften*.
14. *Facilitaire diensten*: kantoorgebouw gebonden – schoonmaak, catering, wagenpark, bedrijfskleding.
15. *Advies & onderzoek*: 21% in omvang, kunnen we daar iets maatschappelijks mee naast alleen natuur en milieu.

Uiteindelijk keuze van de productgroepen:

1. *Waterbouwkundige werken*:
 - Iedereen heeft hiermee te maken. Aantal data zijn al bekend van TCO-berekeningen en energiegebruik.
 - Moet worden gekozen binnen waterbouwkundige werken om het beter te definiëren.
 - Baggeren is een waterbouwkundig werk en geen dienst; eventueel buitengewoon onderhoud van watergangen. Baggeren scoort op zichtbaarheid en is iets wat door iedereen wordt gedaan.
 - Andere opties die genoemd werden: beschoeiing, gemalen (riool, polder), grondwerken.
2. *Slibtransport*: vooral winst op vervoersbeweging.
3. *Afvalverwerking en inzameling*: inclusief slibverwerking. Ook winst op vervoersbeweging.

1.3 Selectie MVI-thema's

De thema's *klimaat* en *circulair* worden in ieder geval meegenomen. Deze krijgen vanuit de Rijksdoelstellingen ook het meeste prioriteit. Ook gaan we *social return* meenemen, omdat het niet moeilijk is om het effect hiervan te berekenen. Interessant is dat dit thema wel altijd wordt meegenomen in de aanbestedingscriteria, er soms zelfs een bedrag tegenover staat, dat erop wordt getoetst, maar in de praktijk niet altijd zichtbaar is. *Biobased* wordt ook meegenomen, omdat dit eenvoudig te doen is; dit thema kijkt vooral naar brandstofverbruik en bijvoorbeeld de inzet en emissies van biogas. Het thema *milieu* nemen we mee vanwege de inzet op transport gerelateerde emissies; toxische stoffen nemen we niet mee omdat er niet veel alternatieven voor gebruikte chemicaliën beschikbaar zijn. Ook *internationale sociale voorwaarden* nemen we, alhoewel belangrijk, verder niet mee omdat er geen handelingsperspectieven zijn en gerapporteerde data op dit gebied niet te controleren zijn.

1.4 Voorbereiding op de inputmonitoring

Opdracht 1: Longlist aanbestedingen opstellen en steekproef
Opstellen en aanleveren van de lijst van aanbestedingen voor de geselecteerde productgroepen (waterbouwkundige constructies, slibtransport, afvalverwerking en inzameling) voor de jaren 2017 en 2018, inclusief:

- de omvang van elke aanbesteding;
- de categorie van waar de aanbestedingen onder vallen;
- de status/voortgang van de aanbestedingen.

De lijst van aanbesteding is naar grote waarschijnlijkheid op te vragen bij de inkoop; deze zouden dat bij moeten houden.

Op basis van het toegestuurde doet het RIVM de steekproef en sturen de resultaten door naar jullie voor de volgende stap 'inputmonitoring'.

Opdracht 2: Inputmonitoring – wat is er aan MVI geleverd?

Op basis van de steekproef vragen wij de waterschappen om vóór de volgende bijeenkomst de betreffende aanbestedingen door te nemen op MVI-inzet.

2. Verslag van de tweede bijeenkomst, 10 en 17 juli 2019

De tweede bijeenkomst stond in het teken van het reflecteren over uitvoering van de inputmonitoring, bespreken van de resultaten van de inputmonitoring en voorbereiding op effectmeting

2.1 Reflectie op het uitvoeren van de inputmonitoring

Alle waterschappen geven aan dat het achterhalen van de longlist niet heel veel tijd kost, minder dan een halve dag werk, maar dat er tijd overheen gaat (1 tot 5 weken) om alles bij elkaar te krijgen. Deelnemers die onderdeel uitmaken van de inkoop kunnen de overzichten makkelijker maken en de documenten gemakkelijker opvragen. Het invullen van MVIZET kost tijd, maar is van toegevoegde waarde voor de inputmonitoring omdat het informatie structureert.

2.2 Bespreken resultaten inputmonitoring

Het gaat bij inputmonitoring alleen over de uitvraag en wat daar aan MVI is geleverd. Als je wel een heel duurzaam ontwerp maakt, maar niet expliciet MVI uitvraagt, komt het hier dus niet terug. Ook gaat het hierbij nog niet om een daadwerkelijk effect, maar om de ambitie om iets via duurzaamheidscriteria en -eisen in te kopen.

Vermoeden bestaat dat er anders ingezet wordt bij verschillende typen aanbestedingen. Bij enkelvoudig onderhandse aanbestedingen zal er minder ingezet worden op MVI dan bij meervoudig onderhandse of Europese openbare aanbestedingen. Op Europese contracten is ook meer zicht. Raamcontracten zijn moeilijker om te achterhalen wat er is geleverd en wat eronder valt.

2.3 Uitleg van de methode voor de effectmeting

We kijken naar het verschil in impact tussen wat er gekocht is en de marktreferentie. De aanbestedingen waar MVI is gebruikt worden hierin meegenomen. Van aanbestedingen waar geen MVI is toegepast wordt aangenomen dat zij geen effect hebben. We berekenen het effect van MVI van de uitvraag, wat een relatieve maat is ten opzichte van de marktstandaard, en geen absolute impact van een uitvraag.

2.3.1 Bepalen van de marktstandaard

MVI moet de markt uitdagen en mag dus niet de marktstandaard zijn. Marktstandaard is afhankelijk van:

1. wet en regelgeving: Vb. Recycling van asfalt is standaard opgenomen in wet- en regelgeving;
2. marktpartijen/brancheorganisaties: Wat doen ze nu standaard? Wat is economisch voordelig om te doen? Vb. Lokaal grond hergebruiken uit economische overweging bij aannemers;
3. check met de PIANOo-minimumeisen: Voor de productgroepen van de waterschappen bestaan er geen PIANOo-eisen, maar minimumeisen kunnen wel worden ontwikkeld.

Als een criterium al marktstandaard is, is er dus geen effect van het maatschappelijk verantwoord uitvragen. De marktstandaard bepalen we voor de periode 2017-2018 voor alle drie de productgroepen en gaan we niet per aanbesteding opnieuw bepalen.

2.3.2 *Wat is er geleverd?*

Voor de volgende bijeenkomst is het nodig om in gesprek te gaan met de mensen betrokken bij de inkoop om aan de gegevens te komen. Brancheorganisaties kunnen ook in bezit zijn van bepaalde data en helpen de marktstandaard te bepalen. Er zijn na aanbestedingen ook evaluatiegesprekken waar nog gegevens uitgehaald kunnen worden.

2.3.3 *Welke rekengegevens zijn er nodig?*

Het effect wordt gerekend over de gehele levensduur of contractduur, soms is die zo lang dat het potentiële effect op basis van initiële data wordt berekend. Er moet dus worden bepaald in welke mate een project is afgerond. Per productgroep gaan we in gesprek over de gegevens die nodig zijn voor een effectmeting. Waar verwachten we per productgroep MVI-winst?

Verwachte MVI-winst bij afvalinzameling en verwerking:

- hoe halen we waarde uit de afvalstroom?
- hoe goed gescheiden/kwalitatief wordt het ingezameld en verwerkt?
- social return;
- transportbewegingen en efficiëntie (type voertuigen/materieel/gereden route);
- zand, chemicaliën, verpakkingen;
- organisch afval en bouw & sloopafval als grootste winst.

Verwachte MVI-winst bij slibtransport:

- transportbewegingen, lokaal kunnen verwerken (baggerslib);
- type voertuigen/materieel;
- social return;
- waardepiramide, applicatie (circulariteit);
- ontwateren van slib, zodat er minder kg slib versleept hoeft te worden.

Verwachte MVI-winst bij waterbouwkundige constructies:

- materialen (hout versus staal);
- transportbewegingen (grondverzet);
- hoe bouw je de constructie op?
- levensduur;
- toegankelijkheid;
- functionele invulling;
- energieverbruik.

2.4 **Vorbereiden op effectmeting**

De volgende stap 'voorbereiding effectmeting' is een voornamelijk iteratief proces waarbij het nodig is mensen binnen en buiten de organisatie te betrekken en te spreken.

Belangrijke eerste stap van de effectmeting is te bepalen of en wat er van de inzet op MVI daadwerkelijk is gerealiseerd (1). Op basis daarvan gaan we bepalen of dit tot winst leidt door de marktstandaard te bepalen (2). Parallel hieraan gaan we de gegevens over de levering die beschikbaar zijn verzamelen (3) en daarmee in een iteratief proces de rekenwijze vaststellen (4).

Voor al deze stappen is een nauwere communicatie en samenwerking tussen de waterschappen en het RIVM nodig. Binnen de waterschappen is het daarnaast echt heel belangrijk dat de juiste collega's betrokken worden en ook een beroep wordt gedaan op brancheorganisaties, inkopers, technologen en anderen die het proces verder kunnen brengen. Overleg wanneer nodig met het RIVM over verkregen data (is dit daadwerkelijk wat we nodig hebben?) of obstakels (hoe kunnen we helpen dit te overkomen?).

3. **Verslag slotbijeenkomst, 13 november 2019**

De slotbijeenkomst stond in het teken van het terugkoppelen van de resultaten die we samen hebben behaald, en het bespreken van de ervaringen, de tegengekomen uitdagingen en wat de deelnemers voorzien om in de toekomst MVI-monitoring binnen jullie en de andere waterschappen te laten landen.

We bespraken deze vragen op de volgende thema's:

1. De resultaten van de inputmonitor.
2. De resultaten van de effectmeting.
3. Het proces van inkoop.
4. Doorkijk naar waterschapsbrede monitoring.
5. Afronding van het project.

3.1 **Reflectie op de resultaten van de inputmonitor**

Selectie van MVI-thema's

We bespraken de volgende resultaten over de MVI-thema's waarop is ingezet.

Klimaat wordt bijna altijd op ingezet. Vraag RIVM: Is dit ook een actief aandachtspunt?

- Klimaat is meer concreet te maken en beter te meten dan milieu en circulair.
- Wat drijft de uitvraag op klimaat? Zowel de doelstellingen van de organisatie en de duidelijkheid van mogelijkheid tot uitvoering. Het beleid richt zich ook niet op milieu, biobased en circulair, maar vooral op klimaat.
- Er zijn wel genoeg beleidsstukken waarin is vastgesteld dat MVI belangrijk is, maar het is niet werkbaar genoeg en inkopers sturen er niet dwingend op. Niet werkbaar betekend: wat er mee bedoeld wordt en hoe het praktisch en laagdrempelig mee te nemen is in de aanbesteding.
- Als inkoop vanaf het begin van het project aan tafel zit, dan kan je vanuit de voorkant meedenken over het inpassen van MVI.
- Meer praktische voorbeelden verzamelen die andere waterschappen zo kunnen inzetten.

Biobased: hier heeft geen enkele aanbesteding op ingezet:

- Keuze voor hout in plaats van beton wordt al eerder gemaakt in het ontwerp en niet bij de aannemer en er wordt dus ook niet meer specifiek op uitgevraagd.
- Als ambitieweb en omgevingswijzer wordt toegepast, wordt de biobased oplossing meegenomen in het ontwerp en dan vraag je het ook niet meer uit.
- Biobased kan ook worden vertaald in vermeden CO₂-uitstoot en daarmee dus onder klimaat worden meegenomen.
- Biobased is geen beleidsthema, meer afgeleid van klimaat of circulair. Biobased wordt als maatregel ervaren en niet als doel op zich.
- Kan monitoring op biobased worden ingeruild voor aandacht voor internationale sociale voorwaarden (ISV). Met name voor textiel is dit relevant en wordt het niet altijd meegenomen.

- In de toekomst kunnen biobased doelstellingen worden gekoppeld aan DuboCalc, zodat er berekend kan worden wat er gebeurt als staal wordt vervangen door hout.
- Gevaar van het monitoren op biobased als apart thema: het komt nu niet naar voren en dan kan het lijken alsof er hard op moet worden ingezet, terwijl het allicht al in het ontwerp is meegenomen.

Milieu komt ook vaak terug:

- Milieu komt vaak terug als een uitvraag op Euro-normering van voertuigen, wat veel voorkomt in de productgroepen afvalinzameling- en verwerking en slibtransport.

Social return komt niet vaak terug. Waarom is dat zo?

- Social return is nog in opkomst en het beleid hierop is vaag.
- Vooral bij waterbouwkundige werken is het moeilijk om social return toe te passen.
- Social return moet wel haalbaar zijn. Het is vooral nuttig bij een duur van minimaal zes maanden.
- Eigenlijk is social return te makkelijk om het *niet* te doen. Als je het aanbesteed, wordt aan het einde op een lijstje van de startnotitie wel gevraagd of je social return hebt onderzocht. Hier kan eenvoudig op worden gereageerd dat het niet van toepassing is zonder dit verder te hoeven onderbouwen.
- Bij sommige waterschappen is social return verplicht vanaf een bepaald bedrag en moet het wel of niet toepassen van MVI worden gemotiveerd.
- Bij een ander waterschap is het bij diensten boven een bepaald bedrag verplicht social return toe te passen, maar bij werken niet.
- Bij baggeren wordt inzet wel gevraagd, maar deze is vaak niet beschikbaar omdat de mensen niet te leveren zijn. Zelfs in overleg met gemeente kunnen ook verkeersregelaars niet worden geregeld.
- De markt is veranderd ten opzichte van een jaar geleden; de markt is opgetrokken en gemeentes krijgen de kaartenbakken niet meer gevuld.
- Is het niet aanwezig zijn van specialistische kennis een goede motivatie om geen social return toe te passen? Bijvoorbeeld, ouderen hebben wel specifieke kennis, maar krijgen alleen de kans niet meer.

Selectie productgroepen

- Samen definiëren van de groepen vraagt voorbereiding om de juiste informatie te hebben zoals een spend-analyse.
- PIA pakketten zijn vastgelegd voor alle waterschappen en de CPV-codes zijn daaraan gerelateerd. De gekozen productgroepen hebben allemaal dezelfde PIA pakketten. Deze kunnen per productgroep nog heel divers zijn. Dit is met name het geval voor waterbouwkundige werken die op PIA-pakketten in de 800 zitten. Hoe zorgen we ervoor dat iedereen hetzelfde kiest voor een productgroep? Voor een productgroep zoals slibtransport is dit wel eenvoudiger. De PIA-pakketten staan ook op PIANOo en zitten in de MVIZET. PIA-pakketten zijn aanvulling op al

bestaande productgroepen. Een volgende keer kan voor de uniformiteit worden afgestemd op basis van PIA-codes (inkooppakketindeling).

Opstellen van de longlist

- Handmatig categoriseren van aanbestedingen naar productgroepen was nodig.
- Hoe om te gaan met diversiteit in manier en kwaliteit van aanbestedingen administreren? Sommige lijsten konden gemakkelijk worden samengesteld, anderen moesten lang zoeken.
- MVIZET is handig, maar kost ook veel tijd om aanbesteding daar in te voeren. Een nieuwe aanbesteding invoeren kost vijf minuten per aanbesteding.
- Drukke van collega's in de inkoopafdeling. Inkoop is onderbezet en het is moeilijk om nieuwe mensen te werven. De werkdruk voor administratie en monitoring is hoog, terwijl het ook belangrijk is verantwoording af te leggen ten opzichte van beleidsdoelen. Hierin moet een balans worden gezocht.
- Een bezoek van het RIVM aan de waterschappen kon in een aantal gevallen helpen om de aanbestedingen langs te lopen en de juiste vragen te stellen.
- Opstellen van de longlist was ook afhankelijk van de rol van degene die monitoring doet in inkoop: dichtbij (zelf inkoper) of veraf (duurzaamheidsadviseur).

Nemen van de steekproef

- Effect willen weten van een concrete tender versus het achterhalen van het effect organisatiebreed. Bij een organisatiebrede monitor hoort een steekproef, maar dan moeten er wel lijsten beschikbaar zijn met alle aanbestedingen.
- Als de longlist compleet is, wordt het ook mogelijk een grotere steekproef te nemen en zo een betere schatting te krijgen van hoeveel aanbestedingen nu MVI hebben ingezet.

Inputmonitor: wat is er aan MVI uitgevraagd?

- Soms lastig om juiste documenten boven tafel te krijgen, wat ook gerelateerd is aan de structuur van en positie van iemand in een organisatie.
- Soms lastig terug te vinden op welke manier MVI is ingezet in de aanbesteding.
- Inkoop en ontwerpproces samen onderzoeken voor toepassing MVI.

3.2 Reflectie op de resultaten van de effectmonitor

Bepalen wat er aan MVI is geleverd

- Als we de markt niet uitdagen is het effect op MVI 'nul'. Dat geldt voor veel aanbestedingen, ondanks de inspanningen die zijn geleverd om MVI uit te vragen.
- Als we functioneel gaan aanbesteden en minder van tevoren vastleggen aan eisen wordt het nog moeilijker om te monitoren wat er is geleverd ten opzichte van wat er is gevraagd. Als we het gaan voorschrijven kunnen ze niet innoveren? Dat is het beeld bij grotere partijen.

- Wie is verantwoordelijk voor het bijhouden van wat er is geleverd? Het projectbureau doet de monitoring achteraf en de opdrachtgever wil alleen dat het gebeurt. Inkoop is maar een kleine schakel om iets op de markt te zetten en dan verdwijnen ze weer. Ze hebben dus niet de kennis om te achterhalen wat er is geleverd.
- Het was moeizaam om de juiste documenten boven tafel te krijgen. Ook bleken soms overzichten waarin is aangegeven wat er aan klimaat en circulair is gedaan niet te kloppen met de werkelijkheid. De tijd om dit soort overzichten goed in te vullen ontbreekt ook bij de inkoop.
- Iedereen is bezig zijn eigen standaard te maken en een dashboard te bouwen om bij te houden wat er is geleverd. Kan dit uniform worden gedaan? MVIZET is een goede aanzet, maar niet alle aanbestedingen staan er nu in. Uniformiteit is wel van belang om waterschapbreed te kunnen vergelijken. Velden die niet verplicht worden gesteld in dergelijke systemen worden niet ingevuld.
- Naast uniformiteit is het ook goed dat documentatie van wat er is geleverd onderdeel wordt van het proces. Dit is voor de ene productgroep allicht makkelijker dan voor de ander (bijvoorbeeld goed te doen voor energie).
- Voordeel MVIZET: kan vanuit TenderNet of via een eigen managementsysteem in Excel importeren (tijdens de bijeenkomst gecheckt). De vraag is nog of aanbestedingen uit Negometrix, veelal meervoudig onderhandse aanbestedingen, ingeladen kunnen worden. Ook financiële gegevens zoals de opdrachtbrief zitten in het financiële systeem of Negometrix, maar hier kunnen wel Excel-lijsten van worden gemaakt. Waterschappen die niet met MVIZET werken, houden doorgaans Excel-lijsten bij.
- Ervaring dat het goed was om gesprekken te voeren over wat er is geleverd. Het heeft een positief effect om te zien dat een Rijksinstituut geïnteresseerd is in wat we doen. Dit geeft een signaal dat de documentatie niet voor niets wordt gedaan, maar het belangrijk is.

Kwantificeren van het effect

- We hebben niet voor elk waterschap iets kunnen berekenen en kiezen daarom voor voorbeelden van effectberekening. In de voorbeelden wordt er duidelijk wat er is gedaan en hoe we dat hebben uitgevoerd.
- Naast de vraag van wat er is geleverd, is er nog de vraag hoe de cijfers tot stand komen. Vaak ontbreken feitelijk gegevens van projecten.
- Resultaten van effectmeting kunnen worden gezien als teleurstellend; maar we kunnen ook zien dat de kansen ervan enorm groot zijn. Daarnaast is ook de impact van MVI groter dan wat alleen te zien is in de kwantificering. Het RIVM had ook gehoopt dat meer uit kwantitatieve monitoring was te halen. Maar tegelijkertijd zien we dat ambities op MVI in een versnelling komen en daarmee wordt ook de monitoring en verantwoordingsbehoefte voor MVI steeds groter. Dit bevestigt weer dat dit wel veel van een organisatie vraagt.

- Als ontwerpproces wordt meegenomen in de MVI-monitor is het ook belangrijk dat in de ontwerpfase personen al bewust zijn dat er later zal worden gevraagd wat er aan MVI is gedaan en moet dit allicht worden gedocumenteerd. Dit is nog een open vraagstuk.
- Is het mogelijk belangrijkste kentallen per productgroep te formuleren voor berekenen van potentieel effect? Naarmate je meer aanbestedingen gaat monitoren krijg je beter het idee van wat je nodig hebt per PIA-pakket.
- Een goede effectmonitor vereist dat we samen leren met een kerngroep van projectleiders die ambassadeurs zijn. Dit kan ook in de regiegroep van de waterschappen.

3.3 Reflecties op proces van MVI-inkopen

Welke verassingen en (on)voorzienige uitdagingen zijn jullie tegengekomen ten aanzien van: Het MVI-inkoopproces an sich en de organisatiecontext waarbinnen MVI-inkopen plaatsvindt?

- Materialenstaat meenemen in aanbesteding om aan te geven welke materialen worden toegepast bij civiel technische werken – daar kunnen we dan CO₂ of MKI aanhangen met bijvoorbeeld DuboCalc. Zo kan er worden gestuurd op MKI of ton materiaal. Een grove materialendatabase kan functioneren als monitoringstool. Informatie over materialen wordt wel al aan de voorkant gevraagd en een aantal deelnemers twijfelt of dit kan worden gevraagd van aannemers. Het zou mogelijk moeten zijn deze tool in te vullen, met name als aannemers al gebruikmaken van BIM: Bouw Information Modelling.¹⁴
- Tijdsdruk en prioriteit is een probleem voor alle inkoopafdelingen.
- Kennisdeling van de tools: er is een gebrek aan kennis hierover. Ambitieweb wordt niet standaard gebruikt. Inkopers weten niet waar zaken gerelateerd aan duurzaamheid staan of waar ze moeten zoeken. Tools worden wel ad hoc, maar niet structureel gebruikt, leidt wel tot dingen anders of niet doen. PIANOo-documenten zijn veelal onbekend bij inkopers.
- Er is veel te winnen qua bewustwording van MVI waarbij de uitdaging bestaat dit te laten landen op werkvloer.
- Is er nog genoeg kennis en expertise in huis om goed met de markt in gesprek te gaan en scherp uit te vragen? Er wordt nu vaak gebruik gemaakt van adviesbureaus, wat betekent dat er geen tijd/middelen of geen kennis is. Duurzaamheid zit daarmee minder in de genen van de organisatie.
- Wordt conservatief gedacht over marktpartijen terwijl er voorbeelden zijn dat ze al verder lopen dan waterschappen denken.
- Innovatievoorsprong die partijen wensen te hebben is klein en de kopieerkracht is groot. Vragen naar innovatie kan grotere organisaties bevoordelen. Dit kan conflicteren met een strategie om ruimte te maken voor het MKB.
- Wanneer er uitgevraagd wordt op de CO₂-Prestatieladder kan er worden nagevraagd welke projectmaatregelen er worden genomen om aan de ladder te voldoen.

¹⁴ <https://hetnationaalbimplatform.nl/wat-is-bim.php>

3.4 Doorkijk naar waterschapsbrede monitoring

Wat zien jullie dat er nodig is om dit te bereiken op korte en lange termijn?

- We weten nu niet waar we staan. Dit is wel belangrijk om een concreet plan te maken over waar we naartoe willen. Meten moet onderdeel van dit plan zijn.
- Bij inkoop wordt de vraag voor duurzaamheid nog te open neergelegd in plaats van concreter te vragen naar bijvoorbeeld energiegebruik, CO₂-effecten en MKI-waardes.
- Op de lange termijn MVIZET inzetten. Op de korte termijn voorbeelden van waterschappen gebruiken die het al wel met MVIZET werken.
- Korte termijn bepalen wat gaan we dan monitoren; welke PIA-pakketten en welke niet? Vervolgens eerste selectie uitbouwen over de lange termijn.
- Lange termijn: Hoe gaan we betrouwbaarheid van getallen die worden aangeleverd door partijen controleren?
- Hoe krijg je mensen gemotiveerd om de steekproef te doen? Successen inzichtelijk maken en met elkaar delen en er een wedstrijdje van maken om mee te doen. Deelnemers zijn verdeeld over positief belonen.
- Fasering in uitrollen monitor: op de korte termijn is belonen belangrijk en goede voorbeelden in kaart brengen, laten zien dat het kan. Dit past ook in het leiderschapsmodel. Op de lange termijn wordt het ook belangrijk meten verplicht te stellen en daar consequenties aan gaan verbinden. Beginnen met successen vieren, dingen meetbaar maken; daarna het vooraf als randvoorwaarden meegeven aan projecten.
- Kan ook MKI mee laten wegen in bestuursvoorstellen. Het bestuur kijkt momenteel naar geld, maar in de toekomst kunnen ze ook naar CO₂-uitstoot of MKI-waardes gaan kijken en in het jaarverslag op rapporteren.

RIVM

De zorg voor morgen begint vandaag